

ΤΕΙ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΤΜΗΜΑ Δ.Ι.Κ.Σ.Ε.Ο.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ

**Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ
ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

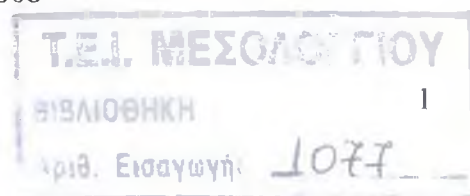
ΤΗΣ

ΑΜΑΛΙΑΣ ΝΑΚΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

Κος ΧΡΗΣΤΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 2008

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
---------------	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1.ΗΜΠΟΡΕΙΝΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ.....	5
2.ΟΡΕΙΝΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ.....	5
3.ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΑ ΕΛΛΑΔΑΣ.....	6
4.ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ.....	6
5.ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	7
6.Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ.....	10
7.ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

1.ΔΙΑΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ.....	14
2.ΠΑΛΙΑ ΦΑΓΗΤΑ.....	14
3.ΓΛΩΣΣΕΣ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ.....	16
3.1ΤΑ ΒΛΑΧΙΚΑ	
3.2ΤΑ ΑΡΒΑΝΙΤΙΚΑ	
4.ΔΗΜΩΔΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗ.....	19

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

1.Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΟΥΣ ΟΡΕΙΝΟΥΣ ΟΓΚΟΥΣ.....	22
2.Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ. ΟΙ ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΤΗΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ.....	25
3.ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΕΙΣ.....	32
4. ΒΑΣΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	33
4.1ΤΑ ΔΑΣΗ	
4.2ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ	
4.3ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ	
4.4 ΓΕΩΡΓΙΑ	
4.5ΔΑΣΟΠΟΝΙΑ	
4.6 ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ, ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	
4.7ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	
4.8 ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	
4.9 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ (ΘΕΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ)	
5. ΟΙ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΕ ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ...	41
5.1 ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ 5.2 ΕΙΔΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΩΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

1.ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΩΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΕ ΟΡΕΙΝΕΣ / ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	44
2.ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΔΙΑΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ	
3.ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	46

4. ΚΥΡΙΟΤΕΡΟΙ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ.....	47
5. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ	48
6. ΦΟΡΕΙΣ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	49
7. ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΤΟΥ ΣΤΟΧΟΥ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	50
8. ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΝΕΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ (ΗΠΙΟΥ Η ΦΙΛΙΚΟΥ) ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	51
9. ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	53
9.1 ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΟΡΕΙΝΩΝ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ	
10. ΠΡΟΤΥΠΟΣ ΟΡΕΙΝΟΣ ΔΗΜΟΣ (ΜΕΤΣΟΒΟ).....	63
<u>ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ</u>	65
<u>ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ</u>	70
<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	71
<u>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ</u>	72

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρούσα διπλωματική θα αναλύσουμε, στο μέτρο του δυνατού, την κοινωνική και οικονομική θέση των κατοίκων των ορεινών πληθυσμών στην Ελλάδα, δίνοντας κάποια χαρακτηριστικά στοιχεία που τους κάνουν να διαφέρουν από τον άλλο πληθυσμό της χώρας μας.

Τέλος θα προτείνουμε κάποια μέτρα που θα βελτιώσουν την ζωή των κατοίκων και θα συγκρατήσουν στην βάση τους τον ήδη μειωμένο πληθυσμό των ορεινών περιοχών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1.ΗΜΙΟΡΕΙΝΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

Είναι ο πληθυσμός των Κοινοτήτων και Δήμων των οποίων η εδαφική περιοχή βρίσκεται στις υπώρειες των ορέων ή έκτασή τους διαμοιράζεται κατά το ήμισυ περίπου στην πεδιάδα και κατά το άλλο ήμισυ στο όρος. Σε κάθε περίπτωση και για το μεγαλύτερο μέρος της περιοχής της κοινότητας το υψόμετρό της είναι κάτω από 800 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας.

2.ΟΡΕΙΝΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

Είναι ο πληθυσμός των κοινοτήτων των οποίων η επιφάνεια είναι κατ'εξοχήν κεκλιμένη και ανώμαλη, διακόπτεται από χαράδρες ή καλύπτεται από απότομους ορεινούς όγκους, οι οποίοι δημιουργούν στο έδαφος βαθιές και πολλαπλές πτυχώσεις με υψομετρικές διαφορές σημείων της κοινότητας πάνω από 400 μέτρα. Είναι, επίσης, ο πληθυσμός των κοινοτήτων των οποίων ολόκληρη η επιφάνεια ή μεγάλο μέρος της βρίσκεται σε υψόμετρο άνω των 800 μέτρων από την επιφάνεια της θάλασσας.

3.ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΑ ΕΛΛΑΔΑΣ

Σύμφωνα με την απογραφή του 1991 ο πληθυσμός της χώρας μας ανέρχεται σε 10.259.900 κατοίκους.

Η Αθήνα έχει σήμερα 3.187.734 κατοίκους. Η Θεσσαλονίκη έχει σύμφωνα με την τελευταία απογραφή 794.327 κατοίκους.

4.ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Εκτός από την περιφέρεια της πρωτεύουσας, οι πιο πυκνοκατοικημένες περιοχές της Ελλάδας είναι: Ο νομός Θεσσαλονίκης, Κέρκυρας, Ηρακλείου, Αττικής (το υπόλοιπο), Λευκάδας και ο νομός Αχαΐας. Αντίθετα, οι πιο αραιοκατοικημένες περιοχές είναι οι νομοί Ευρυτανίας, Γρεβενών και Φωκίδας.

Το ποσοστό αύξησης του πληθυσμού το 61-71 ήταν 4,5%, στη δεκαετία του 1971-81 όμως με τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής, η αύξηση ήταν 7,3% και η αύξηση αυτή του ποσοστού οφείλεται κυρίως στη μείωση της αποδημίας και στην αύξηση της παλιννόστησης. Κατά τη δεκαετία 1981-91 είχαμε αύξηση του πληθυσμού κατά 5.6% Τη δεκαετία 1971-81 ο πληθυσμός είχε μείωση μόνο σε 14 νομούς, ενώ το 1961-71 σε 43. Το 1961-71 ο πληθυσμός είχε αύξηση σε 6 νομούς, ενώ τη δεκαετία του 1971-81 παρουσίασε αύξηση σε 37 νομούς.

Η αύξηση του πληθυσμού της Ελλάδας ακολούθησε πάντοτε αργό ρυθμό. Σύμφωνα με τη γνώμη των δημογράφων, η πληθυσμιακή καθυστέρηση οφείλεται στην αθρόα, μαζική μετανάστευση, που άρχισε το 1950-55.

5.ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Ο αστικός πληθυσμός της Ελλάδας αυξάνεται αλματωδώς. Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και στη δεκαετία που ακολούθησε, παρατηρήθηκε μια μεγάλη τάση φυγής από την επαρχία προς τα αστικά κέντρα. Πολλές και ποικίλες ήταν οι αιτίες, που έσπρωξαν τον πληθυσμό της υπαίθρου προς τα αστικά κέντρα. Χαρακτηριστικό είναι ότι ο αστικός πληθυσμός, δηλαδή αυτός που ζει σε πόλεις με πληθυσμό πάνω από 10.000 κατοίκους, αποτελούσε το 53% του συνολικού πληθυσμού. Και το πιο σπουδαίο και ανησυχητικό, είναι, ότι η αύξηση είναι συνεχής και ραγδαία.

Ο ημιαστικός, όμως πληθυσμός, δηλαδή αυτός που διαμένει σε δήμους ή κοινότητες από 2.000 έως 10.000 κατοίκους και που αντιπροσωπεύει το 12% περίπου, παρέμεινε σχεδόν στάσιμος, δεν παρατηρήθηκε ουσιώδης μεταβολή. Ο ημιαστικός πληθυσμός, που το 1920 αντιπροσώπευε ποσοστό 15%, και μέσα σε τόσες μόρες και αλλαγές παρέμεινε σχεδόν σε μια 50ετία αμετάβλητος και βρίσκεται στο ίδιο περίπου ποσοστό.

Μεγάλη ελάττωση όμως παρουσίασε ο αγροτικός πληθυσμός. Το 1920 ο αγροτικός πληθυσμός αντιπροσώπευε τα 63%, το 1971 όμως έπεσε στα 35%. Αυτό δείχνει πως έγινε μεγάλη μετακίνηση του αγροτικού πληθυσμού από τις αγροτικές περιοχές στα αστικά κέντρα, κάτι που είναι πλήγμα για την αγροτική μας οικονομία.

Οι 7 στους 10 Έλληνες ζουν στις πεδινές περιοχές: Πεδινός πληθυσμός είναι εκείνος που ζει σε οικισμούς - πόλεις και χωριά - χτισμένους σε επίπεδο έδαφος και σε υψόμετρο που δεν ξεπερνάει τα 800 μέτρα.

Ημιορεινός πληθυσμός είναι εκείνος που ζει σε οικισμούς χτισμένους στις πλαγιές των ορεινών όγκων, αλλά και αυτός κάτω από τα 800 μέτρα.

Ορεινός δε πληθυσμός είναι ο πληθυσμός που ζει στους οικισμούς, που είναι χτισμένοι σε υψόμετρο πάνω από τα 800 μέτρα.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ε.Σ.Υ.Ε. ο πληθυσμός της Ελλάδας είχε την παρακάτω εξέλιξη.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ
1960	8.327.405
1961	8.397.050
1962	8.448.233
1963	8.479.625
1964	8.510.429
1965	8.550.333
1966	8.613.651
1967	8.716.441
1968	8.740.765
1969	8.772.764
1970	8.792.806
1971	8.831.036
1972	8.888.628
1973	8.929.086
1974	8.962.023
1975	9.046.542
1976	9.167.190
1981	9.707.000
1991	10.259.900

Με την απογραφή του 1971 φάνηκε ότι ο πεδινός πληθυσμός αντιπροσώπευε περίπου το 70% και ο ορεινός το 10%. Η αναλογία αυτή αποκτά μεγαλύτερη σημασία, αν λάβουμε υπόψη ότι τα 80% της επιφάνειας της χώρας είναι όρη και βουνά. Οι περιοχές, που έχουν το μεγαλύτερο ποσοστό ορεινού πληθυσμού, είναι οι νομοί

Ευρυτανίας (που είναι 100% ο πληθυσμός του ορεινός) της Φωκίδας (με 83%), Σάμου, Ιωαννίνων και Θεσπρωτίας. Και το σπουδαιότερο είναι ότι όλες οι ορεινές περιοχές παρουσιάζουν συνεχή ελάττωση του πληθυσμού τους, που φτάνει ως την ερήμωση. Περιοχές δε με τα μεγαλύτερα ποσοστά πεδινού πληθυσμού είναι οι νομοί Θεσσαλονίκης, με ποσοστό 96%, ο νομός Έβρου και ο νομός Κιλκίς.

6.Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

Ο άνθρωπος πάντα, όταν ο τόπος που γεννήθηκε δεν του προσφέρει εκείνα που θέλει για να ζήσει μια ζωή υποφερτή και μέσα στα υπάρχοντα κοινωνικά πλαίσια, πασχίζει να βρει καλύτερη τύχη. Έτσι αρχίζει η μετακίνηση και η αναζήτηση καλύτερης τύχης. Όταν λέμε μετανάστευση, εννοούμε το φαινόμενο της μετακίνησης του πληθυσμού από την πατρική του γη ή σε ξένες χώρες (η λεγόμενη εξωτερική μετανάστευση) ή σε άλλο τόπο της ίδιας χώρας (η λεγόμενη εσωτερική μετανάστευση) με σκοπό πάντα, και στις δυο περιπτώσεις, την αναζήτηση μιας καλύτερης τύχης. Η μετακίνηση αυτή του πληθυσμού παρουσιάζεται όταν το περιβάλλον κοινωνικό, οικονομικό κλπ., μέσα στο οποίο ζει και κινείται το άτομο, δεν του παρέχει τη δυνατότητα να εκπληρώσει τις επιδιώξεις του και να ικανοποιήσει τις φιλοδοξίες του.

Η ελληνική πληθυσμιακή καθυστέρηση οφείλεται και στην αθρόα μετανάστευση, που άρχισε από το 1950-55. Αλλά και πριν από την περίοδο αυτή, το φαινόμενο της μετανάστευσης είχε πάρει μεγάλες διαστάσεις, πράγμα, όμως που δεν επιδρούσε και τόσο αισθητά στην πληθυσμιακή κίνηση. Μετά το Β' παγκόσμιο πόλεμο, και ιδιαίτερα μετά το 1954, το μεταναστευτικό ρεύμα μεγάλωσε απότομα και πήρε ανησυχητικές διαστάσεις. Ξεπέρασε και το ρεύμα του 1900-1915, με μόνη τη διαφορά ότι τώρα αντί να κατευθύνονται οι μετανάστες στην Αμερική, η μετανάστευση πήρε άλλη κατεύθυνση. Κινήθηκε προς τις βιομηχανικές χώρες της Ευρώπης και ιδιαίτερα τη Δυτική Γερμανία.

Ενώ το κύμα της εξωτερικής μετανάστευσης είχε κορυφωθεί, με σοβαρές συνέπειες στη χώρα μας, από το 1970 και μετά ο αριθμός των Ελλήνων, που ζητούσε καλύτερη τύχη στη ξενιτιά, άρχισε όλο και να λιγοστεύει ενώ, σύγχρονα, άρχισε να αυξάνει ο αριθμός των Ελλήνων που ξαναγύριζαν στην πατρίδα τους. Μια εξισορρόπηση γίνεται το 1974, που ο αριθμός αυτών που μετανάστευσαν ήταν περίπου ίδιος με τον αριθμό αυτών που γύρισαν πίσω στην πατρίδα. Ήταν η πρώτη εξισορρόπηση και η ελπίδα για να σταματήσει το ρεύμα της μετανάστευσης. Να μη φύγει πια ο ανθός της ελληνικής νεολαίας, για τα ευρωπαϊκά εργοστάσια, για την πικρή ξενιτιά. Και από το 1975 και μετά η ευχή γίνεται πραγματικότητα και, για πρώτη φορά στην ιστορία της

νεότερης Ελλάδας, αυτοί που γυρίζουν πίσω στον τόπο τους, είναι περισσότεροι απ' αυτούς που την εγκαταλείπουν. Αυτό είναι ένα γεγονός ιστορικής σημασίας και δημιουργεί αισιοδοξία για το μέλλον. Δημιουργεί την πίστη για το σταμάτημα της πληθυσμιακής αιμορραγίας και την παλιννόστηση όλων των ξενιτεμένων. Τώρα το ρεύμα έγινε αντίστροφο και η Ελλάδα δέχεται μετάγγιση ανθρώπινου δυναμικού (προπαντός νέου) και εξαιρετικής ποιότητας, γιατί όλοι αυτοί που γυρίζουν είναι άτομα παραγωγικά από άποψη ηλικίας και δραστήρια. Ακόμα είναι φορείς προηγμένης τεχνολογίας, γιατί έζησαν σε χώρες βιομηχανικά και τεχνολογικά ανεπτυγμένες, έχουν ειδικότητες απαραίτητες στη γρήγορα αναπτυσσόμενη ελληνική οικονομία και, το καλύτερο, ότι δε συγκεντρώνονται πάλι όλοι στα αστικά κέντρα αλλά εγκαθίστανται, σε αναλογία ένας στους τρεις, σε αγροτικές περιοχές.

Η εσωτερική μετανάστευση. Μια άλλη πλευρά της μετανάστευσης είναι η εσωτερική, δηλαδή η μετακίνηση του πληθυσμού στο εσωτερικό της ίδιας χώρας. Το φαινόμενο αυτό εμφανίστηκε μεταπολεμικά και, σιγά-σιγά, πήρε μεγάλες διαστάσεις, κάτω από ορισμένες καταστάσεις, που δημιουργήθηκαν στη χώρα μας στην περίοδο αυτή. Άρχισε λοιπόν ένα ρεύμα μετακίνησης, που κατευθυνόταν απ' τις αγροτικές περιοχές και ιδιαίτερα τις ορεινές προς τις αστικές και ιδιαίτερα προς τα δυο μεγάλα πολεοδομικά συγκροτήματα της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Φυσικά και τα άλλα επαρχιακά κέντρα δοκίμασαν, αλλά σε μικρότερο βαθμό, το κύμα αυτό της εσωτερικής μετανάστευσης. Το φαινόμενο αυτό με τη γενική του ονομασία λέγεται αστυφιλία και ως ένα βαθμό, είναι φαινόμενο παγκόσμιο.

Τόσο η εξωτερική μετανάστευση, όσο και η εσωτερική μετακίνηση του πληθυσμού μιας χώρας, έχει και τις ιδιαίτερες συνέπειές της. Έτσι, τις συνέπειες από την εσωτερική μετακίνηση του πληθυσμού, πρέπει να τις δούμε από δυο πλευρές.

Πρώτα οι συνέπειες, που έχει η μετακίνηση στην ύπαιθρο και που οι κυριότερες από αυτές είναι:

- Η συνεχής πληθυσμιακή ελάττωση.

- Η αύξηση της μέσης ηλικίας του αγροτικού πληθυσμού, αφού φεύγουν οι νεότεροι και μένουν οι γεροντότεροι.

1. Ελάττωση της παραγωγής και εγκατάλειψη της γης.

- Οικονομικός μαρασμός της υπαίθρου.

Είναι αποκαρδιωτικό και φτάνει σε βαθμό απελπισίας όταν γυρίζει κανείς στα χωριά της ελληνικής υπαίθρου και τα βρίσκει έρημα, ακατοίκητα και εγκαταλειμμένα στη φθορά του χρόνου και των φυσικών δυνάμεων. Πολλά χωριά έχουν καταστήσει **"γεροκομεία"**, γιατί μόνο οι γέροι αγρότες έχουν μείνει. Δεύτερο οι συνέπειες της εσωτερικής μετακίνησης του πληθυσμού στις πόλεις. Οι πιο σημαντικές είναι.

Η απότομη και δυσανάλογη πληθυσμιακή αύξηση της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, με όλα τα συνεπακόλουθα, που τα πληρώνουμε σήμερα. Όπως η μαζικοποίηση της κοινωνικής ζωής, πολλά και μεγάλα οικιστικά προβλήματα, η υπερπροσφορά εργατικών χεριών, η ανάπτυξη διάφορων παρασιτικών επαγγελμάτων, η πρόχειρη και βιαστική αντιμετώπιση πολλών κοινωνικών προβλημάτων και τόσα άλλα. Όλα αυτά τα προβλήματα ήταν έκδηλα και ανησυχητικά όχι μόνο στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, αλλά, πολλές φορές, παρουσιάστηκαν με την ίδια οξύτητα και σε άλλες μεγάλες επαρχιακές πόλεις, όπως στην Πάτρα, το Ηράκλειο της Κρήτης, το Βόλο και αλλού.

Φυσικά δεν πρέπει να παραγνωρίζουμε ότι η ασύμμετρη και αφύσικη ανάπτυξη και πληθυσμιακή κατανομή δημιουργεί και γενικότερα εθνικά προβλήματα. Σαν συμπέρασμα λοιπόν μπορούμε να πούμε ότι η υπογεννητικότητα, η μετανάστευση (εσωτερική και εξωτερική) είναι δυο σοβαρά δημογραφικά προβλήματα στην Ελλάδα, με σοβαρές κοινωνικές, αλλά και εθνικές προεκτάσεις. Το φαινόμενο δε της αστυφιλίας είναι το χαρακτηριστικότερο γεγονός στις μεταπολεμικές εσωτερικές μετακινήσεις του πληθυσμού και έχει σοβαρότατες επιπτώσεις, τόσο στην ύπαιθρο, όσο και στις πόλεις, που δημιούργησε πολύπλοκα και δυσεπίλυτα προβλήματα, που ακόμα και σήμερα, δυσκολεύουν τη ζωή των πόλεων.

7. ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Τώρα θα προσπαθήσουμε να δώσουμε, μέσα από μερικές συνοπτικές παρατηρήσεις, μια γενική εικόνα της κατανομής των οικισμών στον Ελλαδικό χώρο, πρώτα με βάση τα καθαρά γεωγραφικά κριτήρια, όπως είναι σύμφωνα με τη γεωμορφολογική κατάσταση της χώρας μας και μετά με πληθυσμιακά κριτήρια.

Αν ρίξουμε μια προσεκτική ματιά πάνω στο χώρο της Ελλάδας (φυσικά και σε οποιαδήποτε χώρα) θα διαπιστώσουμε ότι οι οικισμοί αναπτύσσονται κυρίως στις πεδινές και τις παραλιακές ζώνες-περιοχές. Από τις παλιότερες εποχές, οι κοιλάδες, οι εύφοροι κάμποι με τα ποτάμια τους και οι παραθαλάσσιες περιοχές, υπήρξαν οι πρώτοι τόποι όπου ο άνθρωπος είχε εγκατασταθεί. Και αυτό γιατί εκεί έβρισκε τα απαραίτητα για να ζήσει. Έβρισκε, κατά κύριο λόγο, νερό και τροφή. **Τα βουνά και οι άγονοι τόποι δεν προσελκύουν τον άνθρωπο, γιατί δεν του προσφέρουν εκείνα που θέλει. Τον απωθούν και γι αυτό βλέπουμε ότι στους ορεινούς όγκους και ιδιαίτερα στις περιοχές πάνω από τα 800 μέτρα, ο πληθυσμός είναι αραιός, οι οικισμοί λίγοι και μικροί.** Αυτό μας λέει ότι το περιβάλλον των ορεινών όγκων είναι "αφιλόξενο", γεγονός που και σήμερα, παρόλη την εξέλιξη και ανάπτυξη της κοινωνίας, είναι αναμφισβήτητο.

Κανονική είναι η γεωγραφική κατανομή των πόλεων. Υπάρχει μια σχετική αρμονία στη γεωγραφική κατανομή των ελληνικών πόλεων, που, γενικά, απέχει η μια πόλη από την άλλη στα 50 χιλιόμετρα, μια κανονική απόσταση. Αν όμως ληφθούν υπόψη και τα αντίστοιχα πληθυσμιακά μεγέθη, η εικόνα, η αρμονία αυτή, διαταράσσεται.

Η θέση της ελληνικής πρωτεύουσας είναι κεντρική. Είναι χαρακτηριστικό πως αν, με κέντρο την Αθήνα, χαράξουμε μια νοητή περιφέρεια κύκλου, με ακτίνα 400 χιλιόμετρα, θα παρατηρήσουμε πως μέσα σε αυτόν τον κύκλο κλείνεται ολόκληρος σχεδόν ο Ελλαδικός χώρος. Έτσι, λέμε πως η ελληνική πρωτεύουσα βρίσκεται στο κέντρο του γεωγραφικού ελληνικού χώρου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

1.ΔΙΑΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ

Γενικά όμως, η διατροφή τους ήταν υγιεινή, αφού περιελάμβανε δημητριακά, όσπρια, φρούτα, νωπά λαχανικά και άφθονο νερό.

Οι πίτες και τα σιταρένιο ψωμί ή η μπομπότα προτιμούνταν γιατί "κράταγαν πείνα". Η ζυμαρόπιτα (από καλαμπόκι), η κολοκυθόπιτα, η τυρόπιτα, η λαχανόπιτα τρώγονται ως βασικά φαγητά και σήμερα. Από τα ψωμιά η "μπομπότα" υποχώρησε σήμερα, αλλά όπου ζυμώνουν ακόμα το σιταρένιο ψωμί γίνεται σκληρό κι όχι καλά δουλεμένο για να κρατάει. Ακόμη από τη σιτάρια και το καλαμπόκι των χωραφιών έφτιαχναν χυλοπίτες, τραχανά κ.α. Επίσης, τα κτηνοτροφικά προϊόντα συνόδευαν τη βασική διατροφή, (το γάλα και τα παράγωγά του: τυρί, γιαούρτι, "κατίκι" (τσαλαφούτι), "κλωτσοτύρι" κλπ.). Έτρωγαν ακόμα, αυγά, κυνήγι και πουλερικά, λίγες φορές τη βδομάδα και το πολύ μια με δυο φορές το μήνα κόκκινο κρέας. Όλα αυτά τα συνόδευαν με κρασί, πολλές φορές πέραν του μέτρου, τσίπουρο και "μούρο".

2.ΠΑΛΙΑ ΦΑΓΗΤΑ.

Τρώγονταν παλιότερα κι έδιναν ζωή και δύναμη στους κατοίκους των βουνών μας. Σήμερα, πλην ελαχίστων, τα πιο πολλά δεν μπαίνουν πια στο τραπέζι, αφού άλλες είναι οι διατροφικές μας προτιμήσεις ή και δυνατότητες. Η "μαμαλίγκα". Ήταν το πρωινό φαγητό, (να μην το πούμε ρόφημα), των ορεινών μας χωριών. Έβαζαν τον τέντζερη με ανάλογο νερό να βράσει. Μόλις το νερό άρχιζε να κοχλάζει έριχναν μέσα κοσκινισμένο μπομποτάλευρο, χωρίς να το ανακατέψουν. Το άφηναν λίγη ώρα να βράσει και μετά μ' ένα ξύλο ή τον πλάστη του έκαναν μια τρύπα στη μέση. Αφού το άφηναν για λίγο, μετά άρχιζαν να το ανακατεύουν, για πολλή ώρα, ώσπου να γίνει ζυμάρι και βράσει καλά το αλεύρι. Όταν τελείωνε όλη αυτή η διαδικασία, κατέβαζαν τη «μαμαλίγκα» απ' τη φωτιά κι έβαζαν σ' ένα τηγάνι αρκετό λάδι και ψιλοκομμένο κρεμμύδι, το καβούρντιζαν και μετά το έριχναν στην «μαμαλίγκα» και την ανακάτευαν. Η "μαμαλίγκα", ήταν έτοιμη για διανομή. Η «μαμαλίγκα» συνηθίζονταν για

πρωινό το χειμώνα και κυρίως όταν έκανε παγωνιά ή φυσούσε βοριάς. Ήταν φαγητό ιδιαίτερα αγαπητό στα παιδιά.

Τα "μπιμπιλόνια". Κι άλλο πρωινό φαγητό. Έβαζαν πρώτα νερό να βράσει και μετά με αλεύρι σιταρίσιο έκαναν ζυμάρι ξυροζυμωμένο, που το χώριζαν σε πολλά μικρά κομματάκια. Αυτά τάριχναν στο νερό και όταν άρχιζε να βράζει, έριχναν και λίγο λάδι. (Ήταν χειμωνιάτικο φαγητό).

Η "ζουματούρα" ή "παπάρα". Ότι ξερά ψωμιά έμεναν τάβαζαν σ' ένα πιάτο με λίγο βούτυρο ή τυρί και στη συνέχεια έριχναν βραστό νερό. Εύκολο, νόστιμο και ευχάριστο πρωινό ή και βραδινό φαγητό.

Ο τραχανάς. Συνηθισμένο πρωινό ή βραδινό φαγητό, ακόμα και τώρα. Καλή ποιότητα τραχανά είναι αυτή που γίνεται με πρόβειο γάλα και χοντροαλεσμένο σιτάρι. Τραχανάς, γίνεται και με ξινόγαλο και με αλεύρι που ζυμώνεται με γάλα, περνάει από κόσκινο και ξηραίνεται στον ήλιο.

Ο "Σαρακοστιανός τραχανάς". Γίνεται με αλεύρι ζυμωμένο με νερό. Το ζυμάρι περνάει απ' το κόσκινο και ξηραίνεται στον ήλιο. Αυτόν τον «σαρακοστιανό τραχανά» τον συνήθιζαν τις Σαρακοστές, την Τετάρτη και την Παρασκευή, που νήστευαν οι παλιοί.

3.ΓΛΩΣΣΕΣ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ

Χαρακτηριστικά και λειτουργίες μιας συνθηματικής-κρυφής γλώσσας, προδίδει μια αντίληψη σύμφωνα με την οποία η γνώση της γλώσσας συνεπάγεται την κατοχή ενός προνομίου που δεν μπορεί να το αποκτήσει άτομο που δεν έχει «ζυμωθεί» μέσα στην κοινωνία τους.

3.1ΤΑ ΒΛΑΧΙΚΑ

Τα Βλάχικα είναι μια λατινογενής γλώσσα που χρησιμοποιούν οι Θεσσαλοί, οι Ηπειρώτες και οι Μακεδόνες πολλών χωριών της Πίνδου. Οι ίδιοι οι χρήστες αυτοαποκαλούνται **Αρμάνοι, Αρομούνοι ή Βλάχοι**. Ο όρος Βλάχικα υποδηλώνει ότι είναι μια αυτόνομη γλώσσα, διαφορετική από την Ρουμανική, που είναι και αυτή λατινογενής γλώσσα της Βαλκανικής. Κι αυτό αιτιολογείται, καθώς υπάρχει έλλειψη γεωγραφικής συνάφειας και επίσης γιατί καθεμία εξελίχθηκε και επηρεάστηκε ανεξάρτητα, τα Βλάχικα από την Ελληνική και τα Ρουμανικά από τα Σλάβικα, τα Ιταλικά και τα Γαλλικά. Τα βλάχικα δεν ακολουθούν τη μοίρα των υπόλοιπων λατινογενών γλωσσών, οι οποίες ανέπτυξαν τη γλωσσική τους μορφή σε επίσημο όργανο. Υπήρξε ανέκαθεν γλώσσα προφορικής συνεννόησης, η οποία χρησιμοποιείτο εκ παραλλήλου με την ελληνική ως όργανο ενδο-ομαδικό μόνο, ενώ ανέπτυξε αξιόλογη δημοτική ποίηση, μεγάλο μέρος της οποίας συνετάχθη και στην ελληνική.

Τα Βλάχικα έτυχαν νομικής προστασίας από το ελληνικό κράτος με τη συμφωνία μεταξύ Ρουμανίας και Ελλάδας αμέσως μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους. Η γλώσσα, θεωρούμενη ως διάλεκτος της Ρουμανικής, διδασκόταν σε σχολεία, ενώ και ορισμένες εκκλησίες τη χρησιμοποιούσαν μέχρι το 1948. **Το θέμα ωστόσο από τότε δεν ξανασυζητήθηκε επίσημα.** Ενώ αρχικά υπήρχε ένα κλίμα συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας-Ρουμανίας, πράγμα που το επεδίωκε ο Ε. Βενιζέλος και ήταν σύμφωνο με το νομικό δεσμευτικό πλαίσιο της Συνθήκης των Σεβρών, οι μετέπειτα διεθνείς πολιτικές εξελίξεις, οι μεμονωμένες αυτονομιστικές ενέργειες, καθώς και η διακοπή χρηματοδότησης των σχολείων από τη Ρουμανία συνέτειναν στη παύση κάθε ενδιαφέροντος από την πλευρά του ελληνικού κράτους.

Τα Βλάχικα βρίσκονται σε μεγάλη υποχώρηση και είναι πολύ πιθανόν στην επόμενη γενιά να εξαφανιστούν, καθώς α) οι ίδιοι οι Βλάχοι ταύτιζαν πάντα απόλυτα τους εαυτούς τους εθνικά, θρησκευτικά και πολιτιστικά με τους άλλους Έλληνες, β) εκτός από πολύ λίγα χωριά, δεν υπάρχουν πια κοινότητες με αμιγή βλαχόφωνο πληθυσμό, γ) δεν υπάρχει γραπτή παράδοση της βλάχικης γλώσσας, ώστε αυτή να καλλιεργείται και δ) δεν τυγχάνουν καμιάς ρυθμιστικής αντιμετώπισης από το ελληνικό κράτος. Τις τελευταίες δεκαετίες αναπτύσσεται επιστημονικό ενδιαφέρον για την αρομουνική αλλά και τους ομιλητές της. Έχουν γίνει αρκετές προσπάθειες καταγραφής της σε φωνητικό, μορφολογικό και λεξιλογικό επίπεδο, ενώ για τη γραφή της χρησιμοποιήθηκαν τόσο το ελληνικό όσο και το λατινικό αλφάβητο.

3.2ΤΑ ΑΡΒΑΝΙΤΙΚΑ

Τα Αρβανίτικα είναι η γλώσσα που ομιλείται κυρίως από κατοίκους της Βοιωτίας, της Αττικής, της Αργολιδοκορινθίας, της Καρυστίας και μερικών νησιών. Τα Αρβανίτικα είναι εξέλιξη της Αλβανικής που μιλούσαν Αλβανοί που ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στις περιοχές αυτές τους τελευταίους αιώνες της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, ενώ έχουν πολλές γλωσσικές ομοιότητες με την τοσκική διάλεκτο της Αλβανικής. Η χρήση του όρου 'Αρβανίτικα' υποδηλώνει ότι είναι διαφορετική γλώσσα από τα Αλβανικά. Η μη γραπτή παράδοση που χαρακτηρίζει τα Αρβανίτικα, σε αντίθεση με τα Αλβανικά, ενισχύει τη διάκριση ανάμεσα στις δύο γλώσσες, παρά το γεγονός ότι είναι δυνατή έστω και με δυσκολία η αμοιβαία κατανόηση μεταξύ των ομιλητών τους. Η Αρβανίτικη είναι γλώσσα προφορικής παράδοσης, ενώ δεν καλλιέργησε λογοτεχνική παράδοση, πλην της αρβανιτόφωνης δημοτικής ποίησης.

Η πολιτιστική, εθνική και πολιτική ταύτιση των Αρβανιτών με τους Έλληνες κάνει τα Αρβανίτικα πολύ ευάλωτα και τείνουν να εξαφανιστούν καθώς οι νέες γενιές δεν τα μιλούν πια. Έχουν υποστεί μεγάλη επίδραση από την Ελληνική ιδιαίτερα στο λεξιλόγιο και είναι πολύ πιθανή η πλήρης αντικατάσταση αυτής της γλώσσας στο εγγύς μέλλον από τα ελληνικά. Τα Αρβανίτικα χρησιμοποιούνται σήμερα ως κώδικας οικειότητας και αλληλεγγύης από ηλικιωμένους και από ορισμένους ανθρώπους ενδιάμεσης ηλικίας, που πιθανώς δεν έχουν κατορθώσει να κινηθούν με επιτυχία στην

αστική κοινωνία. Οι παραπάνω περιβάλλουν με **θετικές στάσεις** τη μητρική τους γλώσσα, η οποία διατηρεί μια **συμβολική λειτουργία**, την παραπομπή δηλαδή σε παρελθοντικές μνήμες, σε έθιμα και παραδόσεις. Οι ενδιάμεσες ηλικίες διατηρούν κυρίως την αντιληπτική ικανότητα και αποφεύγουν την απαξίωση των Αρβανίτικων, επιδιώκοντας προφανώς τη διατήρηση των δεσμών τους με την κοινότητα και τη συνακόλουθη υποστήριξή τους από αυτή. Οι νεότεροι δε γνωρίζουν παρά λέξεις, τις οποίες χρησιμοποιούν χάριν αστεϊσμού στους μεταξύ τους διαλόγους. **Ρητές απορριπτικές στάσεις** συναντάμε απ' όσους κατάφεραν να κινηθούν κοινωνικά με επιτυχία και υιοθέτησαν την πρότυπη ελληνική και την ιδεολογία της μη απόκλισης που τη συνοδεύει.

4.ΔΗΜΩΔΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗ

Η Δημώδης Μουσική (ή δημοτικό τραγούδι) είναι ένα σύνθετο λαϊκό δημιούργημα το οποίο αποτελείται κυρίως από την ποίησιν, την μελωδία και την όρχησιν. Υποστηρίζεται ότι πίσω από κάθε δημοτικό τραγούδι κρύβεται ένας δημιουργός. Τούτο όμως εξ αιτίας του σκοπού για τον οποίο δημιουργήθηκε, συμπληρώθηκε και τελειοποιήθηκε απ' όλο τον λαό. Γι' αυτό τα δημοτικά τραγούδια καθρεφτίζουν τους αγώνες και τους πόθους του λαού, τις δύσκολες στιγμές του αλλά και τα κλέη του. Επίσης καθρεφτίζουν και την ευγένεια της ψυχής του, την ανωτερότητά της και περιγράφουν τα ήθη και τα έθιμα, τους καημούς και τους πόθους της απλής καθημερινής ζωής. Στα δημοτικά τραγούδια διατηρείται και συνεχίζεται η αρχαία ελληνική παράδοση, κατά την οποία ο ποιητής, ανώνυμος ή επώνυμος είναι και ο μελοποιός και σε πολλές περιπτώσεις ο ορχηστής ή χορευτής. Το ίδιο συμβαίνει και εις την εκκλησιαστική ποίησιν, κατά την οποίαν ο ποιητής είναι και ο μελοποιός, επομένως συνεχίζεται η αρχαία ελληνική παράδοσις και στους δύο κλάδους της ελληνικής μουσικής των Ελλήνων. Οι δύο αυτοί κλάδοι συμπορεύονται μέσα στην ιστορία, έχοντες ως αφετηρίες την αρχαιότητα. Συγκεκριμένα παρατηρείται, ότι ολόκληρο το σύστημα της αρχαίας ρυθμοποιίας σώζεται στα νέο-Ελληνικά δημοτικά τραγούδια. Χοροί αρχαιότροποι, όπως οι ατομικές ή κατά ζεύγη ορχήσεις, «τα βαλλίσματα», που συναντώνται στους σημερινούς μπάλλους ή ο ποιο διαδεδομένος στην Ελλάδα συρτός κυκλικός χορός, που είναι γνωστός από τον 1ον μ.Χ. αιώνα, είναι από τα στοιχεία που συνδέουν αυτή την παράδοση με την αρχαιότητα. Αλλά και σε παραστάσεις αγγείων ή άλλων αρχαιολογικών ευρημάτων ή σε παραστάσεις κατοπινές της χριστιανικής εποχής, ζωγραφισμένες από αγιογράφους, αναγνωρίζει κανείς σημερινούς ελληνικούς χορευτικούς τρόπους ή λαϊκά μουσικά όργανα, που χρησιμοποιούν ακόμα οι Έλληνες λαϊκοί οργανοπαίκτες. Τα ως άνω τρία βασικά στοιχεία (ποίησης, μελωδία, όρχησις) εμπεριέχουν και άλλα στοιχεία τα οποία προσδίδουν την ιδιαιτερότητα, τόσο την τοπική, όσο και τη γενικότερη στον ελληνικό χώρο, π.χ. η ποίησις εμπεριέχει, εκτός των άλλων, πληροφορίες ιστορικές, γεωγραφικές, λαογραφικές και κυρίως τις γλωσσικές ιδιαιτερότητες του τόπου από τον οποίο προέρχεται.

Οι μελωδίες με τις οποίες είναι επενδεδυμένη η ποίηση στην δημόδη μουσική παρουσιάζουν μεγαλύτερη ποικιλία και εύρος απ' ό τι στην εκκλησιαστική και διασώζουν ζωντανά όλον τον μυστικό πλούτο του ενιαίου κορμού της Εθνικής Ελληνικής μουσικής (ήτοι κλίμακες, διαστήματα, χρώες, ήχους, φθορές, γένη, συστήματα κ.λ.π.). Επειδή συνοδεύονται και με όργανα, είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένες, ως «ετεροφωνίες», κατά τους αρχαίους (δηλ. οργανικές μελωδίες που συνοδεύουν το τραγούδι). Πολλές δε φορές παρουσιάζονται και χωρίς κείμενο. Είναι οι λεγόμενες οργανικές μελωδίες. Από το άλλο μέρος δανείζονται τη βυζαντινή μουσική γραφή, η οποία αποτελεί, θα λέγαμε, και τη γλώσσα τους.

Δημοτικά γραμμένα σε βυζαντινή παρασημαντική ευρίσκουμε από τη μεταβυζαντινή κυρίως εποχή και εντεύθεν. (π.χ. χειρόγραφα Ιεράς Μονής Ιβήρων Αγίου Όρους). Ύστερα, που μεταρρυθμίστηκε η γραφή, όσοι καταγίνονται με τη μουσική καταγραφή δημοτικών τραγουδιών, προτιμούν την βυζαντινή μουσική σημειογραφία ως πληρεστέρα της Δυτικής.

Τα δημοτικά τραγούδια τα διακρίνουμε ανάλογα με τον τρόπο που τραγουδιούνται και το σκοπό που εξυπηρετούν σε διάφορες κατηγορίες στις οποίες ο λαός έχει δώσει διάφορα ονόματα, οι δε ερευνητές έχουν κάνει συστηματικές κατατάξεις σύμφωνα με το περιεχόμενό τους. Ο λαός τα διακρίνει κυρίως στα λεγόμενα κλέφτικα (κυρίως αργοί καθιστικοί σκοποί), στις πατινάδες (τραγούδια δρομικά) και στα χορευτικά, τα οποία παρουσιάζουν την μεγαλύτεραν ποικιλίαν κατά τόπους μέσα στο χώρο που έζησε και έδρασε αείποτε ο Ελληνισμός.

Η υπό των ερευνητών κατάταξις, η οποία στηρίζεται στο περιεχόμενον, τα γενεσιουργά αίτια και την φύσιν των τραγουδιών είναι η ακόλουθος:

Ακριτικά Δημοτικά τραγούδια. Είναι τα αναφερόμενα στους ακρίτες, ήτοις τους φύλακες των συνόρων της βυζαντινής αυτοκρατορίας και ανάγονται στη χρονική περίοδο του 8ου- 12ου αιώνας.

Παραλλαγές. Μεσαιωνική τραγούδια τα οποία έχουν κυρίως περιεχόμενο δραματικό, διακρίνονται για το έντονο παραμυθιακό τους στοιχείο, συγγενεύουν αρκετά με τα ακριτικά τραγούδια και είναι πολύστιχα, όπως και τα ακριτικά.

Ιστορικά Τραγούδια. Τα Ιστορικά Τραγούδια αναφέρονται σε ιστορικά γεγονότα της μακραίωνης Ελληνικής ιστορίας.

Κλέφτικα. Είναι τα τραγούδια που αναφέρονται στους κλέφτες και αρματωλούς κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας και εξυμνούν τα ηρωικά κατορθώματά τους.

Τραγούδια του καθημερινού βίου, τα οποία υποδιαιρούνται ανάλογα με το που αναφέρονται, σε εργατικά, ποιμενικά, του γάμου κ.λ.π.

Μοιρολόγια, που αναφέρονται στο θάνατο προσφιλών προσώπων, στα οποία συμπεριλαμβάνονται και τα τραγούδια του χάρου και του κάτω κόσμου.

Τα λεγόμενα κάλαντα, ήτοι: θρησκευτικά τραγούδια, Χριστουγέννων, Πρωτοχρονιάς, Θεοφανείων, Λαζάρου, Μεγάλης Παρασκευής, Πάσχα κ.α. Τα εν λόγω τραγούδια διατηρούνται ακόμη στα χείλη του Ελληνικού λαού και φυλάσσονται με ιδιαίτερη αγάπη στο νου και την καρδιά του. Μ' αυτά συνοδεύει τις εορτάσιμες στιγμές του βίου του, τις Εθνικές του εορτές, αλλά και τις πένθιμες ώρες του. Ακόμη και κατά τα θρησκευτικά πανηγύρια των Ορθοδόξων Ελλήνων αποτελούν την προέκταση της θείας λατρείας, διότι όλο το Εκκλησίασμα, «εν ενί στόματι και μια καρδιά», παλαιότερα τουλάχιστον, εχόρευε, συνήθως χωρίς όργανα, πέριξ του Ιερού Ναού, με επικεφαλής τον ιερέα, άδοντας Ακριτικά και Ιστορικά άσματα με βαθειά ριζωμένη την αντίληψη, ότι έτσι τιμούν τον εορτάζοντα άγιο ή το εορταζόμενο γεγονός. Αυτή είναι η παράδοση των Ορθοδόξων Ελλήνων, αυτός είναι ο Ελληνορθόδοξος βίος συνυφασμένος με τα ήθη, τα έθιμά του και την τραγουδιστική του παράδοση (ποίηση, μελωδία και ποικίλη όρχηση) .

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

1.Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΟΥΣ ΟΡΕΙΝΟΥΣ ΟΓΚΟΥΣ

Ο κόσμος που ζει σήμερα στην ορεινή και ημιορεινή χώρα, βιοπορίζεται ασκώντας μια μικτή οικονομία. Το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα διαμορφώνεται από την παραγωγή και διάθεση λίγων γεωργικών, δασικών και κτηνοτροφικών προϊόντων και από την παροχή εργασίας με αμοιβή στις διάφορες δασοπονικές εργασίες ή σε άλλα έργα κρατικής ή ιδιωτικής πρωτοβουλίας, όταν συμβαίνει να εκτελούνται τέτοια έργα στον τόπο τους. Αυτή η μικτή οικονομία που χαρακτηρίζει την ορεινή χώρα και εμφανίζεται σαν αναγκαία επιλογή των κατοίκων της να επιβιώσουν, πρέπει οπωσδήποτε να καθοδηγήσει την κάθε σοβαρή προσπάθεια ανασυγκρότησης της ορεινής οικονομίας.

Παρά ταύτα όμως και κατά τρόπο εντελώς παράλογο, οι προσπάθειες ανόρθωσης της ορεινής οικονομίας που εκδηλώθηκαν επί σειρά ετών από το κράτος, αποτέλεσαν πεδίο δράσης πολλών και διάφορων κρατικών φορέων, με αποτέλεσμα να διασπάται και να διαχέεται κάθε αναπτυξιακή προσπάθεια που εκδηλώνεται. Δεν είμαι απόλυτα σίγουρος ότι μπορώ σήμερα να απαριθμήσω όλες τις κρατικές υπηρεσίες που προσπαθούν, ή υποθέτουν ότι προσπαθούν, να ανορθώσουν την οικονομία του χώρου αυτού. Εκείνο που μπορώ να πω με βεβαιότητα είναι το γεγονός ότι όλες αυτές οι υπηρεσίες, καταρτίζουν προγράμματα, στα οποία αναγράφεται σαν κύριος στόχος η ανάπτυξη της ορεινής οικονομίας και δεν φαίνεται να γίνεται αντιληπτό, ότι το σύνθετο αυτό πρόβλημα απαιτεί συνολική, ολοκληρωμένη μελέτη και δεν μπορεί να επιλυθεί με μεμονωμένες και αποσπασματικές αντιμετώπισεις.

Πρώτη λοιπόν και σημαντική προσπάθεια για την ανάπτυξη του χώρου αυτού, θα αποτελούσε η αντικατάσταση των διαφόρων αναπτυξιακών και μη, κρατικών φορέων από ένα φορέα, που θα είχε σαν κύριο προορισμό την επεξεργασία, κατάρτιση και εφαρμογή ολοκληρωμένων αναπτυξιακών προγραμμάτων για την οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ανόρθωση του χώρου. Και βέβαια ο καταλληλότερος κρατικός φορέας για το σκοπό αυτό δεν μπορεί να είναι άλλος από το Υπουργείο Γεωργίας, το οποίο θα πρέπει ίσως να δει τη νέα οργανωτική του διάρθρωση μέσα από ένα τέτοιο πρίσμα.

Τα αναπτυξιακά αυτά προγράμματα θα αποβλέπουν στην πλήρη αξιοποίηση όλων των φυσικών, ανανεώσιμων και μη πόρων, που βρίσκονται μέσα στον ορεινό και ημιορεινό χώρο και θα αποσκοπούν σε μια κατ' αρχή βελτίωση του εισοδήματος και της ποιότητας ζωής των ορεινών πληθυσμών και στην απόκτηση εκ μέρους της τοπικής αυτοδιοίκησης και των λοιπών τοπικών φορέων, μιας μορφής αυτοδυναμίας για την παραπέρα προσπάθεια βελτίωσης της ποιότητας ζωής, σε ισορροπία με το περιβάλλον και τους φυσικούς πλουτοπαραγωγικούς χώρους.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την υλοποίηση των στόχων είναι βέβαια η μεταφορά χρηματικών πόρων στην υπαίθρια χώρα και η χρησιμοποίησή τους κατά τέτοιο τρόπο ώστε οι αποδέκτες να αισθάνονται ότι τους αναγνωρίζεται η ουσιαστική συμβολή τους στην εθνική οικονομία και η παραγωγική τους συμμετοχή στη διαμόρφωση του εθνικού εισοδήματος. Κατά συνέπεια οι διαθέσιμοι, από το Γ' ΚΠΣ χρηματικοί πόροι, θα πρέπει να διατεθούν για τη δημιουργία κατάλληλων έργων υποδομής, αναγκαίων για την ανάπτυξη της δασοπονίας, της ορεινής γεωργίας, της κτηνοτροφίας και του ορεινού τουρισμού, καθώς και για τη δημιουργία κατάλληλων βιοτεχνικών και όπου χρειάζεται, βιομηχανικών μονάδων. Είναι σημαντικό να τονισθεί ότι τόσο η δασοπονία όσο και οι λοιπές εδαφοπονικές δραστηριότητες του ορεινού χώρου, έχουν μικρές δυνατότητες μηχανοποίησης και δημιουργούν συνεπώς πολλές δυνατότητες απασχόλησης και πολλές ανάγκες εργατικών χειρών.

Στα πλαίσια αυτά, η δασοπονία της χώρας μας πρέπει κάποτε να ξεφύγει από το πλέγμα της υπανάπτυξης και να επεκταθεί στους χώρους που θα κριθούν κατάλληλοι για δασοπονική εκμετάλλευση, τα κατεστραμμένα από τους πολέμους και την κακή διαχείριση δάση μας πρέπει κάποτε να ανορθωθούν και να βελτιωθούν, το ελληνικό βουνό με τις σπάνιες ομορφιές και το υγιεινό περιβάλλον του πρέπει να αναδειχθεί σαν ένα πρώτης τάξης μέσο για τη μεταφορά εισοδήματος από τον αστικό στον ορεινό χώρο, οι ορεινοί βοσκότοποι πρέπει να αξιοποιηθούν κατάλληλα και να μετατραπούν, από εγκαταλειμμένες εκτάσεις που είναι σήμερα, σε πραγματικά βοσκοτόπια, η ορεινή γεωργία που ασκείται σε οριακής απόδοσης χωράφια, πρέπει να βρει το δρόμο της, μέσα από τις ευνοϊκές για αυτή συνθήκες που προδιαγράφονται από τη βιολογική καλλιέργεια και την παραγωγή ποιοτικών προϊόντων, η ορεινή συνεπώς οικονομία θα πρέπει να

ανορθωθεί, σε τρόπο ώστε να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις που θα ανακόψουν το ρυθμό εγκατάλειψης της ορεινής χώρας, που αν συνεχιστεί, θα δημιουργήσει τεράστια οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα σε ολόκληρη τη χώρα, που σύντομα θα γίνουν αν δεν έγιναν ήδη, αξεπέραστα.

Πιστεύω ότι ήρθε η ώρα να στρατευτούμε όλοι για να ξεκινήσουμε την προσπάθεια ανασυγκρότησης της ορεινής οικονομίας, ώστε να ξαναζωντανέψει η ύπαιθρος, να αξιοποιηθούν σωστά οι πόροι της και να αναπτυχθεί ορθολογικά η δασοπονία.

2.Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ. ΟΙ ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΤΗΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ.

Η πολιτική ανάπτυξης των ορεινών περιοχών, αποτελεί τμήμα της κοινής πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης στο πλαίσιο του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1257/1999 του Συμβουλίου της 17 Μαΐου 1999 «για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (Ε.Γ.Τ.Π.Ε.)».

Για τη διατύπωσή της το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχοντας υπ' όψ του τη συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και ιδίως τα άρθρα 36 και 37, την πρόταση της Επιτροπής, τη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, τη γνώμη τη Οικονομική και Κοινωνικής Επιτροπής, τη γνώμη της Επιτροπής των Περιφερειών και τη γνώμη του Ελεγκτικού Συνεδρίου συνεκτιμά με θετικό τρόπο:

«τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της γεωργικής δραστηριότητας που απορρέει από την κοινωνική δομή της γεωργίας και τις διαρθρωτικές και φυσικές ανισότητες μεταξύ των διαφόρων γεωργικών περιοχών», αλλά και τους στόχους και τις πρόνοιες των άρθρων 159, 158 και 160 της συνθήκης για την κοινή πολιτική οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, ώστε τα μέτρα αγροτικής ανάπτυξης «να συμβάλουν στην πολιτική αυτή στις περιφέρειες που παρουσιάζουν αναπτυξιακή καθυστέρηση (στόχος 1) και στις περιφέρειες που αντιμετωπίζουν διαρθρωτικές δυσκολίες (στόχος 2) όπως αυτές ορίζονται στον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1260/1999 του Συμβουλίου, της 21.6.1999 περί των γενικών διατάξεων για τα διαρθρωτικά ταμεία». (Τα μέτρα για την στήριξη της βελτίωσης των γεωργικών διαρθρώσεων είχαν ήδη εισαχθεί στην κοινή γεωργική πολιτική από το 1972.)

Εντάσσοντας όμως την ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές στην μερικότητα της «αγροτικής ανάπτυξης» και μάλιστα στην προοπτική αναγκαστικής προσαρμογής της γεωργίας «σε νέες πραγματικότητες και περαιτέρω αλλαγές που αφορούν στην εξέλιξη των αγορών, την πολιτική των αγορών και τους κανόνες του εμπορίου, τη ζήτηση και τις προτιμήσεις των καταναλωτών καθώς και την επόμενη διεύρυνση της Κοινότητας», με στόχο ότι η πολιτική αγροτικής ανάπτυξης «θα πρέπει να αποσκοπεί στην αποκατάσταση

και επαύξηση της ανταγωνιστικότητας των ορεινών περιοχών», ουσιαστικά την αναιρεί, στο βαθμό που η ιδιαιτερότητα των συγκεκριμένων συνθηκών της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής τους πραγματικότητας, (η οποία επιτείνεται δραματικά σε εξόχως ορεινές χώρες όπως η Ελλάδα), απαιτεί ριζικά διαφορετική και υποχρεωτικά, όπως θα δούμε στη συνέχεια, ολοκληρωμένη προσέγγιση.

Γιατί π.χ. οι εισαγωγικές εκτιμήσεις και οδηγίες του Κανονισμού 1257/1999:

- ότι «θα πρέπει να αποφεύγονται αδικαιολόγητες στρεβλώσεις του ανταγωνισμού που απορρέουν από μέτρα αγροτικής ανάπτυξης»,

- ότι «η στήριξη των μειονεκτικών περιοχών θα πρέπει να συμβάλει στη συνέχιση της χρήσης των γεωργικών γαιών, στη διαφύλαξη της υπαίθρου στη διατήρηση και προαγωγή αειφόρων καλλιεργητικών συστημάτων»,

- ότι «θα πρέπει να εξασφαλίζεται η βιωσιμότητα των επενδύσεων και η συμμετοχή των γεωργών στα οικονομικά οφέλη της δράσης που έχει αναληφθεί» και

- ότι «η ενίσχυση της δασοκομίας θα πρέπει να μη προκαλεί στρέβλωση του ανταγωνισμού και να μην έχει καμιά επίπτωση στην αγορά κ.λ.π. είναι "ηλίου φαινότερον" ότι δεν μπορούν να έχουν νόημα, στις συνεχώς εγκαταλειπόμενες από το ελάχιστο πλέον ενεργό δυναμικό τους ορεινές περιοχές, με τα εξαιρετικά μικρά διεσπαρμένα και μικρής έως μηδενικής γονιμότητας αγροτεμάχια των κατακερματισμένων και στην πλειονότητά τους εγκαταλειμμένων αγροτικών εκμεταλλεύσεων.

Αλλά και οι ειδικές αναφορές των επιμέρους άρθρων του Κανονισμού στις μειονεκτικές και ορεινές περιοχές περιορίζονται σε γενικότητες με μικρή έως μηδενική σημασία για τις περισσότερες π.χ. ορεινές περιοχές της Ελλάδας.

Με το πρώτο άρθρο του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1257/1999 (L 160 της 26.6.1999) με τον οποίο, όπως προαναφέρθηκε, θεσπίζεται το πλαίσιο της κοινοτικής στήριξης για την «αειφόρο αγροτική ανάπτυξη», προβλέπεται ότι τα μέτρα αγροτικής

ανάπτυξης «ενσωματώνονται στα μέτρα για την προώθηση της ανάπτυξης και της διαρθρωτικής προσαρμογής των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιφερειών και συνοδεύουν τα μέτρα για τη στήριξη της οικονομικής και κοινωνικής ανασυγκρότησης των περιφερειών που αντιμετωπίζουν διαρθρωτικές δυσκολίες».

Σύμφωνα με το δεύτερο άρθρο του Κανονισμού «η στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης, η σχετική με τις γεωργικές δραστηριότητες και τη μετατροπή τους μπορεί να αφορά: τη βελτίωση των διαρθρώσεων των αγροτικών εκμεταλλεύσεων και των διαρθρώσεων βιομεταποίησης και εμπορίας γεωργικών προϊόντων, την αειφόρο ανάπτυξη των δασών, την διατήρηση και ενίσχυση ενός βιώσιμου κοινωνικού ιστού στις αγροτικές περιοχές, τη βελτίωση των όρων εργασίας και διαβίωσης, τη διαφύλαξη και προώθηση αειφόρου γεωργίας υψηλής φυσικής αξίας η οποία θα είναι συμβατή με τις περιβαλλοντικές απαιτήσεις, την εξάλειψη των ανισοτήτων και των προώθηση ίσων ευκαιριών για τους άνδρες και τις γυναίκες, ιδίως μέσω της στήριξης σχεδίων που προωθούνται και υλοποιούνται από γυναίκες» κ.λ.π.

Η «στήριξη επενδύσεων σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις» με όρους επιχειρηματικής οικονομικής ανταγωνιστικότητας (άρθρο 4 του Κανονισμού) δεν μπορεί αντικειμενικά να έχει -εκτός οριακών περιπτώσεων (π.χ. περιοχή Μετσόβου)- εφαρμογή στις ορεινές περιοχές, γιατί οι γεωλογικές, γεωμορφολογικές, δημογραφικές, κλιματολογικές κ.λ.π. συνθήκες τους δεν επιτρέπουν ούτε τη «μείωση του κόστους παραγωγής», ούτε τη βελτίωση και τον βωαναπροσανατολισμό της παραγωγής», ούτε «τη βελτίωση της ποιότητας», ούτε «τη διαφύλαξη και βελτίωση του φυσικού περιβάλλοντος των συνθηκών υγιεινής και του επιπέδου καλής διαβίωσης των ζώων», ούτε «την προώθηση της διαφοροποίησης των δραστηριοτήτων στην εκμετάλλευση».

Το άρθρο 5 του Κανονισμού ορίζει ότι «ενίσχυση για επενδύσεις παρέχεται σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις των οποίων η οικονομική βιωσιμότητα μπορεί ν' αποδειχθεί». Άρα, αντικειμενικά στην πράξη, καμιά γεωργική εκμετάλλευση σε ορεινή περιοχή π.χ. της Ελλάδας δεν μπορεί να ενισχυθεί.

Αλλά και οι ενισχύσεις για τη διευκόλυνση των νέων γεωργών χορηγούνται (άρθρο 8) υπό προϋποθέσεις, η ουσιαστικότερη από τις οποίες –εφ’ όσον βέβαια υποτεθεί ότι θα υπήρχε έστω και ένας νέος, πραγματικός γεωργός, (και όχι ψευδογεωργός «επενδυτής»), που θα επέλεγε να εγκατασταθεί σε μια ορεινή περιοχή– είναι, ότι η οικονομική βιωσιμότητα της γεωργικής του εκμετάλλευσης μπορεί ν’ αποδειχθεί.

Με τον ίδιο τρόπο (άρθρο 10), η στήριξη της πρόωρης συνταξιοδότησης και αντικατάστασης ηλικιωμένων γεωργών, συναρτάται αμέσως και εμμέσως με την (αμφίβολη έως αδύνατη για τις ορεινές περιοχές) οικονομική βιωσιμότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων που εναπομένουν.

Το άρθρο 13 του Κανονισμού για τις μειονεκτικές περιοχές και τις περιοχές που υπόκεινται

σε περιβαλλοντικούς περιορισμούς στοχεύει στη στήριξή τους με την συμβολή «στην αντιστάθμιση υπέρ των περιοχών που παρουσιάζουν φυσικά μειονεκτήματα, στην διασφάλιση της συνέχισης της γεωργικής γης και με τον τρόπο αυτό, στη διατήρηση μιας βιώσιμης αγροτικής κοινότητας, στη διαφύλαξη του φυσικού χώρου, στη διατήρηση και προαγωγή αειφόρων συστημάτων εκμετάλλευσης που λαμβάνουν υπ’ όψη τις περιβαλλοντικές απαιτήσεις κ.λ.π.». γιατί οι γεωλογικές, γεωμορφολογικές, δημογραφικές, κλιματολογικές κ.λ.π. συνθήκες τους δεν επιτρέπουν ούτε τη «μείωση του κόστους παραγωγής», ούτε τη βελτίωση και τον αναπροσανατολισμό της παραγωγής», ούτε «τη βελτίωση της ποιότητας», ούτε «τη διαφύλαξη και βελτίωση του φυσικού περιβάλλοντος των συνθηκών υγιεινής και του επιπέδου καλής διαβίωσης των ζώων», ούτε «την προώθηση της διαφοροποίησης των δραστηριοτήτων στην εκμετάλλευση».

Το άρθρο 5 του Κανονισμού ορίζει ότι «ενίσχυση για επενδύσεις παρέχεται σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις των οποίων η οικονομική βιωσιμότητα μπορεί ν’ αποδειχθεί». Άρα, αντικειμενικά στην πράξη, καμιά γεωργική εκμετάλλευση σε ορεινή περιοχή π.χ. της Ελλάδας δεν μπορεί να ενισχυθεί.

Αλλά και οι ενισχύσεις για τη διευκόλυνση των νέων γεωργών χορηγούνται (άρθρο 8) υπό προϋποθέσεις, η ουσιαστικότερη από τις οποίες –εφ’ όσον βέβαια υποτεθεί ότι θα υπήρχε έστω και ένας νέος, πραγματικός γεωργός, (και όχι ψευδογεωργός «επενδυτής»), που θα επέλεγε να εγκατασταθεί σε μια ορεινή περιοχή– είναι, ότι η οικονομική βιωσιμότητα της γεωργικής του εκμετάλλευσης μπορεί ν’ αποδειχθεί.

Με τον ίδιο τρόπο (άρθρο 10), η στήριξη της πρόωρης συνταξιοδότησης και αντικατάστασης ηλικιωμένων γεωργών, συναρτάται αμέσως και εμμέσως με την (αμφίβολη έως αδύνατη για τις ορεινές περιοχές) οικονομική βιωσιμότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων που εναπομένουν.

Το άρθρο 13 του Κανονισμού για τις μειονεκτικές περιοχές και τις περιοχές που υπόκεινται σε περιβαλλοντικούς περιορισμούς στοχεύει στη στήριξή τους με την συμβολή «στην αντιστάθμιση υπέρ των περιοχών που παρουσιάζουν φυσικά μειονεκτήματα, στην διασφάλιση της συνέχισης της γεωργικής γης και με τον τρόπο αυτό, στη διατήρηση μιας βιώσιμης αγροτικής κοινότητας, στη διαφύλαξη του φυσικού χώρου, στη διατήρηση και προαγωγή αειφόρων συστημάτων εκμετάλλευσης που λαμβάνουν υπ’ όψη τις περιβαλλοντικές απαιτήσεις κ.λ.π.».

Ως μειονεκτικές (άρθρο 17 του Κανονισμού), οι ορεινές περιοχές δικαιούνται «στήριξη της αγροτικής ανάπτυξής τους» (άρθρο 13 του Κανονισμού).

Με το άρθρο 14 του Κανονισμού, στους γεωργούς των μειονεκτικών, (άρα και των ορεινών), περιοχών, που καλλιεργούν μια ελάχιστη γεωργική έκταση που θα καθορισθεί, προβλέπεται ότι δυνητικά «μπορούν να χορηγούνται εξισωτικές αποζημιώσεις» ανά εκτάριο γεωργικών εκτάσεων εφ’ όσον αναλαμβάνουν τη δέσμευση να συνεχίσουν τη γεωργική τους δραστηριότητα επί πέντε τουλάχιστον έτη από την πρώτη πληρωμή της εξισωτικής αποζημίωσης και χρησιμοποιούν συνήθεις καλές γεωργικές πρακτικές που συμβιβάζονται με τις απαιτήσεις για προστασία του περιβάλλοντος και τη διαφύλαξη του φυσικού χώρου, ιδίως πρακτικές «αειφορικής γεωργίας».

Τα άρθρα 5, 8, 10, 13 και 14 του Κανονισμού αν μελετηθούν προσεκτικά αφήνουν να διαφανεί ότι στις ορεινές περιοχές με τις πρόνοιες του Κανονισμού, αγροτική ανάπτυξη δεν μπορεί αντικειμενικά να επιτευχθεί.

Το μέλλον τους προδιαγράφεται φθίνον και ζοφερό. Οι οριακές, έτσι κι αλλιώς, αποζημιώσεις των ελάχιστων απομάχων υπερηλίκων αγροτών μονίμων κατοίκων τους, μέχρι και αυτοί να αποδημήσουν, δεν μπορεί σε καμιά περίπτωση να θεωρηθεί μέτρο ανάπτυξης, τουλάχιστον για τις καλά γνωστές σχετικές συνθήκες της Ελλάδας με τους 3344 συνολικά (σύμφωνα με την οδηγία 81/645/ΕΟΚ/της 25.2.1985) ορεινούς δήμους και κοινότητες.

Με το άρθρο 18, τέλος, του Κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1257/1999 του Συμβουλίου της 17^{ης} Μαΐου 1999 «για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (Ε.Γ.Τ.Π.Ε.) και για την τροποποίηση και κατάργηση ορισμένων κανονισμών» (Επίσημη εφημερίδα αριθ. L160 της 26.6.1999 σελ.80-101), ορίζονται ως ορεινές περιοχές «εκείνες που χαρακτηρίζονται από σημαντικό περιορισμό των δυνατοτήτων χρησιμοποίησης της γης και από σημαντική αύξηση του κόστους εκμετάλλευσής της λόγω της ύπαρξης πολύ δυσχερών κλιματικών συνθηκών εξαιτίας του υψομέτρου με αποτέλεσμα να επιβραχύνεται σημαντικά η καλλιεργητική περίοδος, λόγω της παρουσίας σε χαμηλότερο υψόμετρο απότομων κλίσεων στο μεγαλύτερο τμήμα της περιοχής που καθιστούν αδύνατη τη χρήση μηχανημάτων ή απαιτούν τη χρήση πολύ δαπανηρο ειδικού εξοπλισμού, ή λόγω του συνδυασμού των δύο αυτών παραγόντων εάν το μειονέκτημα που προκύπτει από καθένα εξ αυτών λαμβανόμενο χωριστά είναι μικρότερης σημασίας υπό τον όρο ότι από το συνδυασμό αυτό προκύπτει ισοδύναμο μειονέκτημα. »

Ο ορθός, τεχνοκρατικά/γραφειοκρατικά, ορισμός των ορεινών περιοχών, περιορίζεται, (σε συμφωνία με την μερικότητα της αντίληψης για τη «βιώσιμη» ή «αιεφόρο» ανάπτυξη που κυριαρχεί μετά το 1987 στην Ευρώπη και τους διεθνείς οργανισμούς και που εξειδικεύεται και ως «αγροτική» στον Κανονισμό αυτό), στην μερικότητα της εκτίμησης ορισμένων φυσικών χαρακτηριστικών τους, αγνοώντας τις

συνακόλουθες συνθήκες της κοινωνικοοικονομικής τους πραγματικότητας οι οποίες επιτείνουν τους αντικειμενικούς περιορισμούς τους.

Αναλυτική κριτική της πεμπτουσίας των σύγχρονων ευρωπαϊκών πολιτικών ανάπτυξης και των καταλυτικής σημασίας πυρηνικών διαστάσεών τους, δηλαδή της «βιωσιμότητας», της «αειφορίας», της «αγοράς», της «ανταγωνιστικότητας» και της « » έχει τεκμηριωθεί σε πολλές εργασίες.

3. ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΚΑΙ ΔΡΑΣΕΙΣ

1. Αναβάθμιση επιπέδου εκπαίδευσης (Δημοτικά σχολεία, γυμνάσια, λύκεια, επιμορφωτικά κέντρα, επαγγελματική κατάρτιση, σεμινάρια, συνέδρια κτλ.)
2. ενίσχυση πολιτιστικών εκδηλώσεων
3. παροχή νέων δυνατοτήτων ψυχαγωγίας
4. φροντίδα/ κοινωνικές παροχές σε μειονεκτικές ομάδες όπως ηλικιωμένους, γυναίκες, νέους, άτομα με ειδικές ανάγκες
5. ενίσχυση της δημόσιας συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων
6. αναβάθμιση επιπέδου ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης
7. εξυπηρέτηση από τα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς
8. ευκολία πρόσβασης σε δημόσιες υπηρεσίες και εξυπηρέτησή σε τοπικό επίπεδο από γραφεία των ορεινών και ημιορεινών περιοχών
9. δημιουργία θέσεων εργασίας και ευκαιρίες επαγγελματικής ανέλιξης
10. παροχή κινήτρων για την εγκατάσταση νέων ζευγαριών στην ύπαιθρο (χαμηλότοκα δάνεια, παραχώρηση οικοπέδων κ.α.)
11. στήριξη δημόσιων μεταφορών από το κράτος
12. επιδότηση του πετρελαίου θέρμανσης για τις ορεινές Κοινότητες στα επίπεδα του 2003 με βάση τις εισηγήσεις και συμφωνίες των επηρεαζόμενων ορεινών Κοινοτήτων με τα εμπλεκόμενα Υπουργεία.

4. ΒΑΣΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

4.1 ΤΑ ΔΑΣΗ

Θεμελιώδους σημασίας φυσικό διαθέσιμο υποδομής Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης στις ορεινές περιοχές. Η συμβολή των τεχνολογιών αιχμής και η υποστήριξη του κράτους.

Τα δάση αποτελούν, στο μεγαλύτερο μέρος των ορεινών περιοχών, το ευρύτερο φυσικό περιβάλλον τους, αλλά και το πολυτιμότερο φυσικό διαθέσιμο, τόσο άμεσου χαρακτήρα συγκεκριμένης υποδομής της Ολοκληρωμένης τους Ανάπτυξης, όσο και ουσιαστικής συμβολής στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των λοιπών ημιορεινών και πεδινών περιοχών σε περιφερειακή, εθνική αλλά και πλανητική κλίμακα. Στο πεδίο μιας συμβατής με το περιβάλλον οικονομίας, τοπικής και εθνικής, η διατήρηση, η προστασία, η ανάπτυξη, αλλά ακόμα και η σύμφωνη με τις αρχές και τις αξίες της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης και μη καταστροφική διαχείρισή τους, η οποία παρέχει την θεμελιώδους σημασίας για τη ζωή των κατοίκων τους, τις σχετικές παραγωγικές τους δραστηριότητες, την κατοικία και τις λοιπές κατασκευές τους, ξυλεία, καθώς και άλλα πολύτιμα δασικά οικοσυστήματα και προϊόντα, δημιουργούν ταυτόχρονα τις απαραίτητες και αναγκαίες προϋποθέσεις για τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και της βιοποικιλότητας, την αποθήκευση της μέγιστης δυνατής ποσότητας και της καλύτερης δυνατής ποιότητας νερών της βροχής (και αυτών που προκύπτουν από το λιώσιμο του χιονιού), την ρύθμιση της επιφανειακής αποχέτευσής τους και την προστασία του ιδιαίτερα ευάλωτου και εύθραυστου εδάφους των ορεινών περιοχών από πλημμύρες, διάβρωση και υποβάθμιση. Τα δάση, ακόμη, αποτελούν «δυνάμει» φυσικά εργαλεία περιβαλλοντικής προστασίας και οικολογικής ισορροπίας, συμβάλλοντας π.χ. στην προστασία της ποιότητας της ατμόσφαιρας με τον εμπλουτισμό της σε οξυγόνο και με την απορρόφηση και δέσμευση πολλών και ιδιαίτερα επικίνδυνων για την υγεία και τη ζωή των ανθρώπων και των εμβίων όντων ρυπαντικών ουσιών.

Οι σχετικές με τη συμβολή των δασικών διαθεσίμων πολιτικές για την Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των ορεινών περιοχών προϋποθέτουν πριν απ' όλα την

συστηματική και συντονισμένη δράση των κατοίκων τους αλλά και φυσικά της τοπικής αυτοδιοίκησης και του κράτους για την προστασία των δασών: από σκόπιμες και από αμέλεια πυρκαγιές, από αυθαίρετες και παράνομες καταπατήσεις, ιδιοποιήσεις, χρήσεις, εκμεταλλεύσεις και κατασκευές (ιδιαίτερα στα περιστατικά απ' αυτά), από ασθένειες και από άλλες, γενικότερα δυσμενείς για το περιβάλλον ανθρωπογενείς επεμβάσεις όπως : η υπερβόσκηση ή η βόσκηση σε απαγορευμένες περιοχές, η ανέγερση έστω και με νόμιμες ή νομότυπες διαδικασίες ή η ανοχή –με το πρόσχημα της συμβολής στην ανάπτυξη- κτισμάτων εκτός κλίμακος και περιβαλλοντικής αρμονίας και ισορροπίας όπως π.χ. μεγάλων ξενοδοχείων, θερέτρων, οικισμών ιδιωτικής πολεοδόμησης, χιονοδρομικών κέντρων, η κατασκευή δικτύων υποδομής και κοινής ωφέλειας τα οποία να μη προσφύονται αρμονικά στο έδαφος ή να έχουν μεγέθη και φόρτους τα οποία να απειλούν με κατολισθήσεις, αποψίλωση, αποδάσωση, διάβρωση και γενικότερα υποβάθμιση των εδαφών και της αισθητικής των ορεινών περιοχών κ.λ.π.

4.2 ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

- Ανάπτυξη «βιώσιμων περιβαλλοντικά» σχεδίων δράσης και προγραμμάτων, τα οποία θα εστιάζουν στη διαχείριση των πόρων με πολυλειτουργικό τρόπο που θα εξυπηρετεί πολλαπλούς σκοπούς . (Θετικός στόχος εφ' όσον προηγηθούν οι απαραίτητες Ολοκληρωμένες Αποδόσεις των φυσικών και ανθρωπίνων διαθεσίμων της περιοχής. Ο όρος «βιώσιμα περιβαλλοντικά» χρήζει επανεκτίμησης.)
- Υιοθέτηση ολοκληρωμένης προσέγγισης για την ανάπτυξη της υπαίθρου, με σκοπό την προώθηση της πολυλειτουργικότητας της ορεινής γεωργίας και δασοπονίας, προτεραιότητα σε πρωτοβουλίες που αφορούν στη διαχείριση της γης και όχι μόνο στην παραγωγή και χορήγηση αποζημιώσεων λόγω των φυσικών μειονεκτημάτων των ορεινών περιοχών. (Θετικός στόχος. Τείνει, χωρίς να καλύπτει όλο το εύρος της, στην κατεύθυνση επιδίωξης της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης μιας ορεινής περιοχής που συνεπάγεται το «ολικό» ξαναζωντάνεμά της).
- Προώθηση βιώσιμων συγκοινωνιακών και ενεργειακών πολιτικών. (Ποιες είναι οι «βιώσιμες» συγκοινωνιακές και ενεργειακές πολιτικές και έναντι ποίων «μη βιώσιμων»;
- Ενίσχυση του ρόλου των οικολογικά ευαίσθητων και προστατευόμενων περιοχών στις στρατηγικές βιώσιμης ανάπτυξης. (Εξόχως προβληματικός στόχος, στο βαθμό που η ενίσχυση του ρόλου των οικολογικά ευαίσθητων και προστατευόμενων περιοχών στη λογική της ανταγωνιστικής «βιωσιμότητας» αντιστρατεύεται αντικειμενικά την προστασία τους).

4.3 ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ

Συνεργασία ανάμεσα στις τοπικές κοινωνίες, τους επιστήμονες και σε όσους χαράζουν πολιτική και προώθηση διεθνών διεπιστημονικών ερευνητικών προγραμμάτων για τη βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. (Η «βιώσιμη ανάπτυξη» έχει υποστεί τεκμηριωμένη κριτική από πολλές οπτικές και «πειθαρχίες» αλλά και από τον υπογράφοντα. Κατά μείζονα λόγο όπως αποδεικνύεται στην εργασία αυτή δεν έχει νόημα και υπόσταση στις ορεινές περιοχές).

Κατάρτιση και συνεχιζόμενη εκπαίδευση σχετικά με τη βιώσιμη ανάπτυξη. (Αρνητικός στόχος. Επιχειρεί την εγχάραξη της κυρίαρχης «αναπτυξιακής» ιδεολογίας που προκρίνει η νέα τάξη της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης και μάλιστα για τα ευάλωτα και ιδιαιτέρως τρωτά από τις ανταγωνιστικές "αναπτυξιακές" διαδικασίες βουνά).

Παρακολούθηση, Αξιολόγηση και Επικοινωνία

Ανάπτυξη κριτηρίων και δεικτών βιώσιμης ορεινής ανάπτυξης. (Οι δείκτες, ως πλασματικοί συνήθως μέσοι όροι δεν αποτελούν αξιόπιστα στοιχεία ιδιαίτερα όταν επιχειρούν να μετρούν ποιότητες).

Ανάπτυξη συστημάτων πληροφοριών για τις ευρωπαϊκές ορεινές περιοχές και διευκόλυνση της ολοκλήρωσής τους στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. (Θετικός στόχος..

4.4 ΓΕΩΡΓΙΑ

Έμφαση στις οικογενειακές εκμεταλλεύσεις και εφαρμογή γεωργικών τεχνικών διαφορετικών από αυτές που επιβάλλουν τα πεδινά πρότυπα. (Ποιων γεωργικών τεχνικών και οι οποίες θα εφαρμοσθούν, πως και από ποιους στις προοδευτικά ερημούμενες ορεινές περιοχές;)

Διαφύλαξη της αγροτικής γης και των βοσκοτόπων και βιωσιμότητα και εκμοντερνισμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. (Όταν δεν είναι βιώσιμες οι πεδινές γεωργικές εκμεταλλεύσεις με τον εξαιρετικά μεγάλο κατακερματισμό και τη διασπορά των αγροτεμαχίων τους πως θα επιτευχθεί αυτό στις ορεινές περιοχές;)

Απόδοση ενισχύσεων λόγω των φυσικών και οικολογικών περιορισμών των ορεινών περιοχών. (Οι ενισχύσεις, στην καλύτερη περίπτωση, μπορούν να συμβάλουν στη διατήρηση της φθίνουσας δυνατότητας επιβίωσης των όλο και λιγότερων και μεγάλης ηλικίας αγροτών και όχι στην ανάπτυξη και το ζωντάνεμα της ορεινής περιοχής).

Ανάπτυξη της βιομηχανίας/βιοτεχνίας γαλακτομικών προϊόντων. (Με ποιες προδιαγραφές, όρους και μεγέθη που να είναι συμβατά, τόσο με την ανάγκη προστασίας του ευάλωτου περιβάλλοντος, όσο και με την ανταγωνιστική βιωσιμότητα;)

Έμφαση στην παραγωγή ποιοτικών προϊόντων με τοπική σήμανση.

Ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού.

Ανάπτυξη συνεταιρισμών και παραγωγή συνεταιριστικών προϊόντων.

4.5 ΔΑΣΟΠΟΝΙΑ

Ανάπτυξη της βιομηχανίας/βιοτεχνίας ξύλου. (Με ποιες προδιαγραφές, όρους και μεγέθη που να είναι συμβατά τόσο με την ανάγκη προστασίας του ευάλωτου περιβάλλοντος όσο και με την ανταγωνιστική βιωσιμότητα;)

Βελτίωση της παραγωγής ξύλου και των συνθηκών εκμετάλλευσης των δασών, με τρόπο περιβαλλοντικά φιλικό.

Προστασία των δασών από φυσικούς κινδύνους και πυρκαγιές.

Αναδασώσεις γυμνών περιοχών και εγκαταλειμμένων αγροτεμαχίων και βοσκοτόπων. (Η φυσική αναγέννηση και επέκταση του δάσους σε εγκαταλειμμένα αγροτεμάχια και βοσκοτόπους γίνεται από τη φύση αδαπάνως και αδιακρίτως).

4.6 ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ, ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

Βελτίωση των υποδομών και του πλαισίου εργασίας για τη διατήρηση των βιομηχανιών και των βιοτεχνών που δεν μολύνουν το περιβάλλον. (Δεν είναι εύκολο να διανοηθεί κάποιος την ανάληψη πρωτοβουλίας, δημιουργίας και διατήρησης βιώσιμης και ανταγωνιστικής βιομηχανίας σε ορεινή περιοχή π.χ. της Ελλάδας και μάλιστα σε περίοδο έντονης αποβιομηχάνισης).

Ενίσχυση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και ιδιαίτερα αυτών που σχετίζονται με τη γεωργία και τη δασοπονία.

Αποκέντρωση των υπηρεσιών και των παραγωγικών δραστηριοτήτων και προώθηση εφαρμογής καινοτόμων ορεινών τεχνολογιών και εγκατάσταση επιχειρήσεων οι οποίες παράγουν προϊόντα προστιθέμενης αξίας. (Προϋποτίθεται για όλα τα παραπάνω αυτονοήτως, πριν απ' όλα να υπάρχουν κάτοικοι και ενεργός πληθυσμός εργαζομένων για να στελεχώσουν «επιχειρήσεις»).

4.7 ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Υιοθέτηση και υποστήριξη πρωτοβουλιών που σχετίζονται με αγροτικό τουρισμό ή άλλες μορφές τουρισμού οι οποίες σέβονται το φυσικό, οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον. (Ποιες τουριστικές επενδύσεις, οπουδήποτε, σέβονται το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον; Και πως όταν κυριαρχεί ο συνήθως οξύς ανταγωνισμός;)

Βελτίωση των υποδομών και των παρεχομένων υπηρεσιών.

Ενθάρρυνση της «πολυ-εποχιακής λειτουργίας των τουριστικών επιχειρήσεων για τη διασφάλιση παρατεταμένης πολυαπασχόλησης» και αποφυγή υπερεκμετάλλευσης

των φυσικών πόρων λόγω υπερσυγκέντρωσης εποχιακού τουρισμού. (Θετική πολιτική αν αφορά σε μεγέθη συμβατά με το φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον).

Ανάδειξη του ορεινού περιβάλλοντος, τοπίου, αρχιτεκτονικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, προϊόντων και παραδόσεων. (Θετική πολιτική).

4.8 ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Καταγραφή και προβολή των ιστορικών μνημείων των ορεινών περιοχών. (Θετική πολιτική).

Προστασία και ανάπτυξη των πολιτιστικών παραδόσεων. (Θετική πολιτική).

Ενίσχυση της πολιτισμικής ταυτότητας των ορεινών πληθυσμών και των δραστηριοτήτων εθελοντικών οργανώσεων. (Θετική πολιτική).

4.9 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ (ΘΕΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ)

Λήψη μέτρων για την προστασία και διαχείριση των εδαφών, νερών και αέρα, αποκατάσταση τοπίου, όπου χρειάζεται, και διατήρηση της χλωρίδας και της πανίδας.

Προστασία από δόμηση στις περιοχές στις οποίες κρίνεται απαραίτητο.

Καταγραφή των ευαίσθητων περιοχών και λήψη αποτελεσματικών μέτρων για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και των περιουσιών από φυσικές καταστροφές.»

Είναι φανερός και από πρώτη ανάγνωση ο καθαρά ευχολογικός αλλά και ταυτόχρονα αντιφατικός χαρακτήρας των προτάσεων αυτών, στο βαθμό που η «επιχειρηματικότητα», η ανταγωνιστική «βιωσιμότητα» η ανάπτυξη βιομηχανιών και η βελτίωση των υποδομών για τη διατήρησή τους δεν μπορούν να έχουν πραγματική

υπόσταση στις συγκεκριμένες γεωμορφολογικές, περιβαλλοντικές, δημογραφικές κ.λ.π. συνθήκες των ορεινών περιοχών της Ελλάδας.

5. ΟΙ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΕ ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Πρόκειται για ολοκληρωμένου χαρακτήρα παρεμβάσεις, με στόχο την ενδογενή ανάπτυξη, δηλ.

- την ενδυνάμωση του κοινωνικού ιστού,
- Τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των τομέων παραγωγής,
- Τη βελτίωση της ποιότητας ζωής,
- Την προστασία και αξιοποίηση του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος

5.1 ΤΑ ΣΤΑΔΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

1ο Στάδιο Εφαρμογής

Προσδιορισμός κριτηρίων και επιλογή των περιοχών (Αναπτυξιακή)

Ενέργειες κατά το 1ο στάδιο εφαρμογής

Διαμόρφωση κριτηρίων επιλογής των ζωνών

Αποστολή των κριτηρίων στα Μέλη της Επιτροπής Παρακολούθησης για έγκριση, με γραπτή διαδικασία Διαμόρφωση εισήγησης προς την Επιτροπή Παρακολούθησης από την Υπηρεσία Διαχείρισης, για την επιλογή και οριοθέτηση των περιοχών.

2ο Στάδιο Εφαρμογής

Εκπόνηση Επιχειρησιακών Σχεδίων ανά επιλεγείσα περιοχή

3ο Στάδιο Εφαρμογής

Υλοποίηση των επιχειρησιακών σχεδίων

5.2 ΕΙΔΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΩΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ

1. Ορεινότητα περιοχής ολοκληρωμένης παρέμβασης, βάσει της Οδηγίας 268/75 (ΕΟΚ) σε ορεινές περιοχές, που δεν έχουν ενταχθεί στα Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης του Υπουργείου Γεωργίας και δεν ανήκουν στα διοικητικά όρια δήμων, που είναι πρωτεύουσες νομών.
2. Τα πληθυσμιακά και δημογραφικά στοιχεία της περιοχής.
3. Ο ρόλος της αγροτικής παραγωγής στην τοπική κοινωνία και οικονομία.
4. Οι προοπτικές ανάδειξης νέων μορφών οικονομικών δραστηριοτήτων στην περιοχή, που μπορούν να αντικαταστήσουν, ή να συμπληρώσουν το υφιστάμενο εισόδημα.

Δεδομένα, που ελήφθησαν υπ' όψη στην επιλογή των περιοχών

Οι περιοχές ολοκληρωμένης παρέμβασης, που επιλέχθηκαν από το Υπ. Γεωργίας σε εφαρμογή του τομεακού του Προγράμματος Η διαβούλευση, που προηγήθηκε με τις Αναπτυξιακές Εταιρείες, πριν τη διαμόρφωση των προτάσεών τους για το Πρόγραμμα Leader+

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

1.ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΩΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΕ ΟΡΕΙΝΕΣ / ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Χρηματοδοτούνται Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου (ΟΠΑΑΧ) με στόχο την μείωση της απομόνωσης των αγροτικών ορεινών περιοχών, την ανάδειξη των τοπικών πλεονεκτημάτων και την δημιουργία βιώσιμων συνθηκών για τους τοπικούς πληθυσμούς, :

Η υλοποίηση των έργων του Ολοκληρωμένου αυτού προγράμματος:

1. Θα αξιοποιεί τις αναπτυξιακές δυνατότητες της περιοχής.
2. Θα δημιουργεί τις κατάλληλες συνθήκες για ενίσχυση των εισοδημάτων των κατοίκων της και για μεγέθυνση των οικονομικών πόρων που εισρέουν στην περιοχή.
3. Θα σέβεται τις ιδιαιτερότητες που την χαρακτηρίζουν.
4. Θα λειτουργεί συμπληρωματικά με τις άλλες δράσεις που υλοποιούνται ή σχεδιάζονται και αποσκοπούν στην ανάπτυξη των περιοχών .

2.ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΔΙΑΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ

Υπάρχουν προϊόντα με ονομασία προέλευσης για πολλές ορεινές περιοχές της Ελλάδας. Η απασχόληση των κατοίκων με αυτά βοηθάει την ανάπτυξή τους. παρακάτω αναφέρω κάποια απ' αυτά.

1. Προϊόντα γούνας
2. Προϊόντα αργυροχρυσοχοΐας Ιωαννίνων
3. Ελληνικό τυρί φέτα
4. Ελαιόλαδο από συγκεκριμένες Ελληνικές περιοχές
5. Κρασί από συγκεκριμένες Ελληνικές περιοχές
6. Οίνοι με ονομασία προελεύσεως ελεγχόμενη
7. Δρόμοι του Κρασιού της Βόρειας Ελλάδας
8. Γερακίτικα Κιλίμια

3.ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Είναι ο τύπος της τουριστικής ανάπτυξης ο οποίος δραστηριοποιείται ισόρροπα στην τοπική, κοινωνική, πολιτισμική και περιβαλλοντική δομή της κάθε τουριστικής περιοχής, διαμορφώνοντας παράλληλα όρους (υπηρεσίες, υποδομές, τεχνογνωσία) για την συνεχή ανατροφοδότηση της. Μετά το 1980 πληθαίνουν οι προσπάθειες να προωθηθεί ένα πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης του οποίου βασικό χαρακτηριστικό είναι η βιώσιμη ανάπτυξη. Οι περιοχές στις οποίες που αναπτύσσεται το πρότυπο αυτό είναι δύο:

1. Αυτές που έχουν το μαζικό τουρισμό
2. Αυτές που βρίσκονται στο πρώτο στάδιο της ανάπτυξης τους και με τον ανάλογο προγραμματισμό θα αποκτήσουν τα βιώσιμα τουριστικά αγαθά.

4. ΚΥΡΙΟΤΕΡΟΙ ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ

- Ειδικός σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης με στόχο την ισορροπία ανάμεσα στην κοινωνία, την οικονομία και το περιβάλλον

- Ενίσχυση όλων των μέτρων (τοπικές αναπτυξιακές πρωτοβουλίες, λειτουργικές διασυνδέσεις ανάμεσα στους διαφορετικούς κλάδους της οικονομίας, έρευνα, εκπαίδευση, Μάρκετινγκ) που συμβάλλουν στις διαδικασίες ανατροφοδότησης της ανάπτυξης.

- Ειδικό θεσμικό πλαίσιο που να προωθεί τις διαδικασίες της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και την τοπική συμμετοχή.

- Προώθηση μέτρων και πολιτικών που συμβάλλουν στην προστασία και την ανάδειξη του τοπικού φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος

- Χρήση των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού ως βασικού άξονα της τοπικής τουριστικής ανάπτυξης. Η υιοθέτηση αυτού του προτύπου ποικίλει από χώρα σε χώρα. Η προώθηση αυτού του προτύπου από εθνικούς και διεθνείς οργανισμούς αποτελεί σημαντική ένδειξη ότι ο αειφορικός τουρισμός επεκτείνεται στο διεθνή χώρο. Στη πορεία αυτή συμβάλλουν και η ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Ο όρος βιώσιμη ανάπτυξη περιγράφει τη διαδικασία μετασχηματισμού όπου η εκμετάλλευση των πόρων, η κατεύθυνση των επενδύσεων, ο προσανατολισμός της τεχνολογικής ανάπτυξης και προσαρμογές στο θεσμικό πλαίσιο εναρμονίζονται με τις μελλοντικές και τις σημερινές ανάγκες.

5.ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ

- Αποτελεσματικότητα της οικονομίας
- Κοινωνική ισότητα και δικαιοσύνη
- Προστασία του περιβάλλοντος

Η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί το κέντρο βάρους ενός ισόπλευρου τριγώνου. Οποιοδήποτε άλλο σημείο εκτός του κέντρου βάρους είναι σημείο μη ισότιμης σύνθεσης των τριών επιδιώξεων. Επιχειρησιακά επιτυγχάνεται με: 1. Επιδιώκει την επίτευξη και μεγιστοποίηση των βιολογικών στόχων (γενετική ποικιλότητα, βιολογική παραγωγικότητα) 2. οικονομικοί στόχοι (εκπλήρωση βασικών αναγκών, ισότητα, αύξηση ωφέλιμων αναγκών και υπηρεσιών 3. κοινωνικοί στόχοι (πολιτιστική διαφοροποίηση, κοινωνική δικαιοσύνη, συμμετοχή)

Η βιώσιμη ανάπτυξη είναι η οικονομική εκείνη κατάσταση όπου οι απαιτήσεις από το περιβάλλον που τίθενται από τους ανθρώπους, και το εμπόριο μπορεί να ικανοποιηθούν χωρίς να μειώνεται η ικανότητα του περιβάλλοντος, να παρέχει την ίδια ικανοποίηση και στις μελλοντικές γενιές. Η σύγχρονη αντίληψη βασίζεται σε συντονισμένες δράσεις όλων των φορέων στην βάση μίας αρχής που είναι κοινή η ευθύνη και η ενεργοποίησή τους θεωρείται αναγκαία, τόσο στην κατάρτιση όσο και στην εφαρμογή μιας στρατηγικής για την βιώσιμη ανάπτυξη.

6. ΦΟΡΕΙΣ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Εκτός από το δημόσιο άλλοι φορείς είναι:

- Κάτοικοι
- Τουρίστες /επισκέπτες
- Τοπικές τουριστικές επιχειρήσεις
- Οι τουριστικοί πράκτορες
- Κρατικοί ή τοπική φορείς άσκησης τουριστικής προβολής

Η κάθε φορέας έχει διαφορετικούς σκοπούς και προοπτικές ως προς την ανάγκη, το βαθμό, το εύρος και τα μέσα προστασίας του περιβάλλοντος, για τη στήριξη του τουρισμού.

7. ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΤΕΥΞΗ ΤΟΥ ΣΤΟΧΟΥ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

- Περιβαλλοντικές μελέτες
- Σχεδιασμός και χάραξη ζωνών

• Υιοθέτηση Βραβείων (δημοσιοποίηση της έννοιας της βιωσιμότητας και ενημέρωση όλων των οικονομικών παραγόντων του τουρισμού για τα μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος και της συμπεριφοράς που πρέπει να υιοθετηθούν, ευαισθητοποίηση των κατοίκων της περιοχής για την ανάπτυξη του τουρισμού μέσω της επικοινωνίας με τους ιθύνοντες του τουρισμού και επιβράβευση πρωτοβουλιών και σημάτων, οικοσήμανση (Σφραγίδες περιβαλλοντικής ποιότητας οι οποίες θα αποτελούν οδηγό για τον ίδιο τον καταναλωτή (σε Εστιατόρια, πράκτορες, Ξενοδοχεία κλπ.)

• Φέρουσα ικανότητα στην αντοχή του συστήματος να υποστηρίζει ή να δεχτεί κάποιες δραστηριότητες

8. ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΝΕΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ (ΗΠΙΟΥ Η ΦΙΛΙΚΟΥ) ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ένα μοντέλο τουρισμού που πληρή τις βασικές αρχές της αειφορίας και της βιώσιμης ανάπτυξης είναι ο αειφορικός τουρισμός. Ο τουρισμός αυτός διέπεται από την αρχή της αειφορικής ανάπτυξης η οποία είναι η ανάπτυξη που πραγματοποιείται σε μια περιοχή ή χώρα για να αντιμετωπιστούν οι τωρινές ανάγκες, χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να αντιμετωπίσουν τις δικές τους. Με βάση τον παραπάνω ορισμό, η αρχή της αειφορικής τουριστικής ανάπτυξης είναι η ανάπτυξη ενός τουριστικού προορισμού η οποία χρησιμοποιείται, χωρίς να καταστρέφει το περιβάλλον (φυσικό- πολιτικό- κοινωνικό- πολιτιστικό) η τους πόρους του τουριστικού προορισμού και έτσι να μπορούν και οι μελλοντικοί τουρίστες να προσελκυστούν και να απολαύσουν τόσο το περιβάλλον όσο και τους πόρους του εκάστοτε προορισμού που θα επιλέξουν.

Ο συνδυασμός των παραπάνω εννοιών καταλήγει ότι, ο αειφόρος τουρισμός είναι κάθε μορφή τουρισμού που αναπτύσσεται με την αρχή της αειφορικής τουριστικής ανάπτυξης δεν βλάπτει το φυσικό περιβάλλον (κοινωνικό- πολιτικό- οικονομικό- φυσικό) και δεν εξαντλεί η αλλοιώνει τους πόρους του. Τα κύρια γνωρίσματα του τουρισμού είναι:

- Εφαρμόζεται σε κάθε τουριστική δραστηριότητα,
- Εξισορροπεί τις ανθρώπινες δραστηριότητες- Περιβάλλον- πόρους,
- Υποστηρίζει διαχρονικά την βιωσιμότητα κάθε τουριστικής δραστηριότητας,
- Αποτρέπει το μοντέλο υπερσυγκέντρωσης σε μια περιοχή (τουριστική),
- Προστατεύει την πολιτιστική κληρονομιά και κουλτούρα της περιοχής,
- Στοχεύει στα μακροχρόνια και όχι στα βραχυχρόνια οφέλη,

- Συντονίζει τις αρμοδιότητες των φορέων (ιδιωτών-δημοσίων)

για την αποφυγή των συμφερόντων,

- Μειώνει τις επιπτώσεις της τουριστικής δραστηριότητας στο

περιβάλλον,

- Λειτουργεί συμπληρωματικά στις ήδη υπάρχουσες τουριστικές

δραστηριότητες

• Εφαρμόζει την αρχή της χωρητικότητας (δηλ πόσο αριθμό τουριστών μπορεί να φιλοξενήσει μια περιοχή, πόσες τουριστικές δραστηριότητες θα υπάρξουν χωρίς δυσμενείς επιπτώσεις, το μέγεθος των αντοχών των φυσικών πηγών, και την ισορροπία μεταξύ της ικανοποίησης των τουριστών και των ντόπιων φυσικών πόρων).

Συμπερασματικά ο αειφόρος τουρισμός δεν αποτελεί μια εναλλακτική μορφή τουρισμού αλλά είναι μια πολιτική της τουριστικής ανάπτυξης και σχεδιασμού που μπορεί να εφαρμοσθεί σε όλες τις μορφές του τουρισμού και ειδικότερα σε περιοχές που επικρατεί ο μαζικός τουρισμός και σε αυτές όπου βρίσκονται στα πρώτα στάδια της ανάπτυξής τους, ενθαρρύνοντας έτσι την ανάπτυξη των αειφόρων εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

9. ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο αγροτουρισμός είναι η δραστηριότητα εκείνη κατά την οποία ο τουρίστας σε έναν τόπο λειτουργεί και αισθάνεται ως επισκέπτης, φίλος και θαυμαστής του περιβάλλοντος, αναζητά τα μυστικά, την αυθεντικότητα και την ομορφιά του, εστιάζοντας στην καθημερινή ζωή των κατοίκων, τη φυσική κληρονομιά, την παράδοση και όλα όσα μοναδικά και ξεχωριστά έχει να προσφέρει ο τόπος αυτός.

Πρόκειται για μια ήπια μορφή τουριστικής ανάπτυξης στον αγροτικό χώρο, με την οποία ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να γνωρίσει τις αγροτικές περιοχές, τις αγροτικές ασχολίες, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και την καθημερινή ζωή των κατοίκων, τα πολιτισμικά στοιχεία και τα αυθεντικά χαρακτηριστικά του χώρου αυτού, με σεβασμό προς το περιβάλλον και την παράδοση. Επίσης, η δραστηριότητα αυτή φέρνει τον επισκέπτη σε επαφή με τη φύση καθώς και με τις δραστηριότητες στην ύπαιθρο, στις οποίες μπορεί να συμμετέχει, να ψυχαγωγηθεί και να νοιώσει τη χαρά της περιήγησης, της γνώσης και της ανακάλυψης. Παράλληλα, κινητοποιεί τις παραγωγικές, πολιτισμικές και αναπτυξιακές δυνάμεις ενός τόπου, συμβάλλοντας έτσι στην συνεχή περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του αγροτικού χώρου.

Οι αγροτουριστικές επιχειρήσεις είναι μικρής κλίμακας, οικογενειακές ή συνεταιριστικές και αναπτύσσονται στην ύπαιθρο από ανθρώπους που ασχολούνται κυρίως με την γεωργία. Οι επιχειρήσεις αυτές κατατάσσονται στις παρακάτω κατηγορίες:

- Αγροκτήματα
- Ενοικιαζόμενα επιπλωμένα δωμάτια ή διαμερίσματα
- Εστιατόρια οικογενειακής μορφής με τοπική παραδοσιακή κουζίνα
- Χώροι άθλησης και αναψυχής σε περιοχές με φυσικές ομορφιές
- Πολιτιστικές εκδηλώσεις
- Πρατήρια και εκθετήρια αγροτικών προϊόντων
- Εργαστήρια παραγωγής παραδοσιακών ειδών διατροφής που αξιοποιούν τα ντόπια προϊόντα
- Εργαστήρια λαϊκής τέχνης

- Τουριστικά γραφεία ειδικευμένα σε υπαίθριες δραστηριότητες καθώς και δραστηριότητες οικοτουριστικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος

9.1 ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΟΡΕΙΝΩΝ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ

Το αλεξίπτωτο πλαγιάς αναφέρεται πολύ συχνά με τον γαλλικό όρο «parapente» και είναι η δραστηριότητα εκείνη κατά την οποία γίνεται χρήση μιας ειδικής πτέρυγας (που μοιάζει με αλεξίπτωτο, μόνο που το σχήμα του θόλου δεν είναι κυκλικό ή τετράγωνο αλλά μοιάζει με μπανάνα) η οποία επιτρέπει στον αθλητή, αφού απογειωθεί από μια πλαγιά, να πετάξει για αρκετή ώρα χρησιμοποιώντας τα ανοδικά ρεύματα αέρα και τελικά να προσγειωθεί σε ένα χαμηλότερο σημείο.

Ιδανικό πεδίο εξάσκησης του αθλήματος είναι οι περιοχές όπου υπάρχουν ψηλές πλαγιές βουνών με οδική πρόσβαση (για την απογείωση) και μεγάλες ακατοίκητες πεδιάδες κάτω από αυτές (για την προσγείωση).

Το άθλημα αυτό προσφέρει σε μεγάλο βαθμό μια αίσθηση ελευθερίας και αυτονομίας.

Οι κίνδυνοι του αθλήματος εστιάζονται κυρίως στις απρόβλεπτες αλλαγές της έντασης και της κατεύθυνσης του ανέμου που μπορεί να προκαλέσουν απώλεια της πτητικής ικανότητας και ελέγχου της πτέρυγας, γι αυτό απαιτείται πολύ καλή εκπαίδευση και εξάσκηση κάτω από οργανωμένο εκπαιδευτικό περιβάλλον πριν μπορέσει κανείς να απολαύσει όλες τις δυνατότητες του αθλήματος.

Αναρρίχηση είναι η δραστηριότητα εκείνη κατά την οποία ανεβαίνουμε σε βράχο, χιόνι ή πάγο με μεγάλη κλίση και για την προώθηση είναι αναγκαία η χρήση ποδιών και χεριών. Η δυσκολία μιας αναρριχητικής διαδρομής εξαρτάται από την κλίση του πεδίου, την ποιότητά του, αλλά κυρίως από το πλήθος και το μέγεθος των πιασιμάτων και των πατημάτων. Κατά την ανάβαση μπορεί να χρησιμοποιείται σχοινί που ασφαλίζεται σε ενδιάμεσες ασφάλειες (μόνιμες ή προσωρινές) με στόχο την προστασία από πτώση, αλλά μπορεί και να μην χρησιμοποιείται οπότε μια ενδεχόμενη πτώση θα

οδηγήσει σε τραυματισμό ή θάνατο. Η συνήθης ομάδα αναρρίχησης αποτελείται από δυο άτομα, τους «σχοινοσυντρόφους».

Η αναρρίχηση θεωρείται ελεύθερη όταν η προώθηση γίνεται μόνο με τα φυσικά πατήματα και πιασίματα του βράχου. Η χρήση του σχοινιού και του υπόλοιπου εξοπλισμού περιορίζεται μόνο στην ασφάλεια του αναρριχητή σε περίπτωση πτώσης. Στην ελεύθερη αναρρίχηση οι κίνδυνοι τραυματισμού είναι αυξημένοι και οφείλονται κυρίως σε λάθη του αναρριχητή.

Η αναρρίχηση θεωρείται αθλητική όταν για την ασφάλιση του αναρριχητή χρησιμοποιούνται μόνιμες ενδιάμεσες ασφάλειες, που έχουν προτοποθετηθεί, χωρίς να απαιτείται η τοποθέτηση από αυτόν προσωρινών ασφαλειών. Οι μόνιμες δηλαδή ασφάλειες είναι αρκετές για να του προσφέρουν προστασία από τραυματισμό, σε οποιοδήποτε σημείο της διαδρομής και αν συμβεί μια πτώση. Θεωρείται η ασφαλέστερη μέθοδος αναρρίχησης, γι αυτό οι αναρριχητές που επιδίδονται σ' αυτήν πετυχαίνουν το μέγιστο της απόδοσής τους.

Η αναρρίχηση θεωρείται μοναχική όταν ο αναρριχητής σκαρφαλώνει μόνο με τις δικές του δυνάμεις, χωρίς την βοήθεια ενός σχοινοσυντρόφου ο οποίος θα τον ασφαλίσει και θα τον ξεκουράζει σε κάποια τμήματα της διαδρομής. Η μοναχική αναρρίχηση μπορεί να γίνεται με χρήση ή χωρίς χρήση ασφαλιστικών μέσων και θεωρείται εξαιρετικά επίπονη και επικίνδυνη δραστηριότητα.

Η αναρρίχηση θεωρείται τεχνητή όταν ο αναρριχητής εκτός από τα φυσικά πατήματα και πιασίματα του βράχου χρησιμοποιεί και άλλα (μόνιμα ή προσωρινά) που ο ίδιος ή κάποιος πριν από αυτόν τοποθέτησε πάνω στον βράχο προκειμένου να μειώσει την φυσική δυσκολία της διαδρομής και έτσι να μπορέσει να την ολοκληρώσει. Η τεχνητή αναρρίχηση έχει μειωμένο βαθμό κινδύνου, χωρίς όμως να θεωρείται ότι εξαλείφεται εντελώς η πιθανότητα τραυματισμού επειδή η προώθηση γίνεται με τεχνητά μέσα.

Η αναρρίχηση παίρνει διάφορες ονομασίες ανάλογα με το μέσον πάνω στο οποίο σκαρφαλώνει ο αναρριχητής. Το μέσον μπορεί να είναι καθαρός βράχος (αναρρίχηση βράχου), καθαρός πάγος (αναρρίχηση πάγου), καθαρό χιόνι (αναρρίχηση χιονιού) ή, τέλος, να περιέχει βράχο και πάγο ή χιόνι (μικτή αναρρίχηση). Ανάλογα με το μέσον και τις ιδιαίτερες συνθήκες της ημέρας και ώρας της αναρρίχησης, προσαρμόζεται και ο εξοπλισμός προώθησης και ασφάλισης του αναρριχητή. Ακόμη και με χρήση ασφαλιστικών μέσων, θεωρείται το πιο επικίνδυνο είδος αναρρίχησης.

Σε διαδρομές χαμηλού ύψους χρησιμοποιείται πολλές φορές η τεχνική ασφάλισης top-rope όπου το σχοινί τοποθετείται από πριν σε μια μόνιμη ασφάλεια στην κορυφή της διαδρομής και έτσι, καθώς ένας αναρριχητής σκαρφαλώνει και ένας δεύτερος τον ασφαλίζει, σχεδόν μηδενίζεται η πιθανότητα τραυματισμού του από πτώση.

Αυτή η τεχνική επιτρέπει σε αρχάριους αναρριχητές να δοκιμάσουν τις δυνάμεις τους χωρίς κίνδυνο τραυματισμού, αλλά και σε έμπειρους να δοκιμάσουν μια διαδρομή δυσκολότερη από αυτές που μπορούν κανονικά να σκαρφαλώσουν.

Η αναρρίχηση σε πίστα είναι η αναρρίχηση που διεξάγεται σε κλειστό χώρο όπου το πεδίο αναρρίχησης έχει κατασκευαστεί με τεχνητά πιασίματα και πατήματα βιδωμένα σε τοίχο. Αυτή η μέθοδος αναρρίχησης, έχει στενή σχέση με την αθλητική αναρρίχηση, αφού χρησιμοποιεί τις ίδιες μεθόδους ασφάλισης.

Το Bouldering είναι η αναρρίχηση σε πολύ χαμηλά βράχια ή ογκόλιθους (boulders). Λόγω του χαμηλού ύψους, γίνεται χωρίς καμιά χρήση ασφαλιστικών μέσων για προστασία από πτώση, αλλά πολλές φορές χρησιμοποιούνται στρώματα τοποθετημένα στο έδαφος προκειμένου να ελαχιστοποιηθεί η πιθανότητα τραυματισμού από πτώση ή, αν δεν υπάρχει στρώμα, κάποιος άλλος αναρριχητής στέκεται από κάτω με τα χέρια ανασηκωμένα και έτοιμος να βοηθήσει για μια ομαλή προσγείωση.

Οι αναρριχητικές διαδρομές είναι ολοκληρωμένες κάθετες διαδρομές πάνω στον βράχο που έχουν αρχή και τέλος, χαρακτηρίζονται από συγκεκριμένα περάσματα, μπορεί να έχουν σταθερές ασφάλειες ή σημεία για τοποθέτηση αφαιρούμενων ασφαλειών και απαιτούν συγκεκριμένα υλικά για την ανάβασή τους.

Μια διαδρομή «ανοίγεται» από τους πρώτους που την σκαρφαλώνουν, οι οποίοι δημοσιεύουν το γεγονός με σκίτσο της γραμμής, περιγραφή της και φωτογραφία. Οι επόμενοι που την σκαρφαλώνουν κάνουν την «πρώτη επανάληψη», ενώ όλοι οι υπόλοιποι κάνουν μια απλή «επανάληψη». Ανάλογα με την τεχνική που χρησιμοποιήθηκε κατά το άνοιγμα της διαδρομής, αυτή χαρακτηρίζεται ως «διαδρομή βράχου», «χειμερινή διαδρομή», «διαδρομή πάγου», «αθλητική διαδρομή», κλπ. Για το άνοιγμα και την επανάληψη μιας διαδρομής, επικρατούν συγκεκριμένοι άγραφοι κανόνες μεταξύ των αναρριχητών, οι οποίοι ενδέχεται να είναι διαφορετικοί για κάθε αναρριχητικό πεδίο.

Η διάσχιση φαραγγιού, που έχει επικρατήσει να αναφέρεται με την διεθνή ονομασία «canyoning», είναι η δραστηριότητα κατάβασης από ένα βουνό ακολουθώντας τον πυθμένα ενός φαραγγιού. Πάντα, στην διάσχιση φαραγγιού, το σημείο εισόδου στο φαράγγι είναι διαφορετικό από το σημείο εξόδου και βρίσκεται ψηλότερα από αυτό. Μια διάσχιση φαραγγιού συνήθως διαρκεί λίγες ώρες, αλλά μπορεί να διαρκέσει και πολλές ημέρες, με διανυκτερεύσεις μέσα στο φαράγγι, αν αυτό είναι μακρύ και δύσκολο.

Οι κίνδυνοι σε ένα φαράγγι είναι αρκετοί και καθόλου αμελητέοι. Έτσι, τα πολλά και ορμητικά νερά που σχηματίζουν δεκάδες καταρράκτες ή λιμνούλες, μπορεί να προκαλέσουν καθυστερήσεις ή τραυματισμούς, αλλά παράλληλα προσφέρουν και την μαγεία των διασχίσεων. Επίσης οι λιθοπτώσεις από τα τοιχώματα του φαραγγιού είναι συχνές και μπορεί να προκαλέσουν τραυματισμούς ή θανάτους, καθώς επίσης σοβαροί είναι και οι τραυματισμοί που προκαλούνται από πτώσεις λόγω των γλιστερών πετρών

στον πυθμένα. Λόγω της εξαιρετικά μεγάλης δυσκολίας πρόσβασης ομάδων προσφοράς ιατρικής βοήθειας μέσα σε ένα φαράγγι, ακόμα και ένα απλό κάταγμα ή δάγκωμα φιδιού μπορεί να είναι μοιραίο.

Ο εξοπλισμός για την εξάσκηση της δραστηριότητας εξαρτάται από την δυσκολία του φαραγγιού και των εμποδίων που αυτό δημιουργεί, αλλά συνήθως τα ειδικά ρούχα, το κράνος, το σχοινί και ο φακός είναι απαραίτητα.

Η ορειβασία είναι η κίνηση στο περιβάλλον του βουνού, εντός η εκτός χαρτογραφημένων και σηματοδοτημένων μονοπατιών, με οποιοσδήποτε μετεωρολογικές συνθήκες.

Στην ορειβασία οι αντικειμενικοί κίνδυνοι (που προέρχονται από την φύση) καθώς και οι υποκειμενικοί (που προέρχονται από τα ανθρώπινα λάθη) είναι σχετικά συχνοί και όχι σπάνια οδηγούν σε σοβαρούς τραυματισμούς ή θανάτους. Μερικοί από τους αντικειμενικούς κινδύνους που αντιμετωπίζει ο ορειβάτης είναι οι ξαφνικές αλλαγές του καιρού στο βουνό, το μαλακό ή παγωμένο χιόνι, οι χιονοστιβάδες, το δυνατό κρύο, η έκθεση στον ήλιο, οι λιθοπτώσεις. Η καταπόνηση του σώματος σε συνδυασμό με το περιβάλλον μπορεί να οδηγήσει σε αφυδάτωση, κρυοπαγήματα, ασθένεια του βουνού, απώλεια προσανατολισμού, απώλεια ψυχραιμίας, διαστρέμματα, κατάγματα, κλπ.

Η δυσκολία μιας ορειβατικής διαδρομής εξαρτάται από την διάρκειά της, το ανάπτυγμά της, την υψομετρική διαφορά που καλύπτεται αλλά και τις τεχνικές δυσκολίες που περιέχει.

Μια τέτοια δραστηριότητα μπορεί να διαρκεί από μερικές ώρες έως αρκετές ημέρες, επομένως ο απαιτούμενος εξοπλισμός και τα απαραίτητα εφόδια ποικίλουν. Εκτός από τα απαραίτητα για πεζοπορία, η ορειβασία απαιτεί συνήθως και εξειδικευμένο εξοπλισμό, όπως ειδικές μπότες, piolet, crampons, σχοινιά, καρφιά, κλπ.

Στην σύγχρονη ορειβασία χρησιμοποιούνται ειδικά υλικά για τον ρουχισμό, ιδιαίτερα ανθεκτικά και με ιδιότητες που δίνουν μεγάλη αυτονομία στον ορειβάτη.

Η δραστηριότητα απαιτεί σχετικά καλή φυσική κατάσταση ώστε να ολοκληρώνεται στο συντομότερο δυνατό διάστημα, μειώνοντας έτσι την μακροχρόνια έκθεση του ορειβάτη στους κινδύνους του βουνού, ειδικά όταν οι συνθήκες είναι ακραίες. Επίσης απαιτείται καλή προετοιμασία, ώστε να προβλεφθούν ακόμη και οι καταστάσεις που θέτουν την ζωή σε κίνδυνο, ώστε μια ορειβατική εξόρμηση να αφήσει αξέχαστες εμπειρίες και όχι τραύματα ή απώλεια ζωής. Το ορειβατικό σκι είναι το εκτός πίστας σκι, αυτό δηλαδή που διεξάγεται στο «απάτητο» χιόνι των βουνών, μακριά από τα χιονοδρομικά κέντρα.

Η δραστηριότητα αυτή προσφέρει άμεση επαφή με το ανάγλυφο του βουνού, ελευθερία κινήσεων και τεράστια επιλογή διαδρομών.

Για την εξάσκησή της απαιτεί ειδικό εξοπλισμό, διαφορετικό από αυτόν του σκι πίστας, καθώς και διαφορετική τεχνική, ενώ η φυσική κατάσταση και η γνώση του βουνού είναι απαραίτητα στοιχεία ασφάλειας. Σε αντίθεση με το σκι πίστας, το ορειβατικό σκι επιτρέπει και ανάβαση σε πλαγιές βουνών, όχι μόνο κατάβαση, με χρήση του ειδικού εξοπλισμού. Έτσι, είναι δυνατό να γίνει και διάσχιση ενός βουνού, η οποία προσφέρει συνεχή αλλαγή του χιονισμένου πεδίου με αναβάσεις και καταβάσεις. Οι ικανότητες που απαιτούνται για ορειβασία, σχεδόν στο σύνολό τους είναι απαραίτητες και στο ορειβατικό σκι. Και οι κίνδυνοι στους οποίους εκτίθεται ο χιονοδρόμος είναι ίδιοι με αυτούς του ορειβάτη, με αυξημένο όμως τον κίνδυνο χιονοστιβάδας.

Η ορεινή διάσχιση είναι μια πεζοπορία που ξεκινά από ένα σημείο και περνάει μέσα από κάποιο ορεινό συγκρότημα για να καταλήξει σε άλλο σημείο, μακριά από την εκκίνηση. Συνήθως, αν το ορεινό συγκρότημα είναι εκτεταμένο και οι υψομετρικές διαφορές μεγάλες, η ορεινή διάσχιση διαρκεί αρκετές ημέρες.

Αν η δραστηριότητα αυτή εξελίσσεται σε περιβάλλον με αυξημένες δυσκολίες ή αντικειμενικούς κινδύνους, που απαιτεί ορειβατική εμπειρία και εξοπλισμό, τότε λέγεται «ορειβατική διάσχιση».

Η ορεινή ποδηλασία είναι η ποδηλασία εκτός δρόμου, συνήθως στο περιβάλλον των βουνών, μακριά από ασφαλτόδρομους ή χωματόδρομους. Τα ειδικά ποδήλατα που

χρησιμοποιούνται επιτρέπουν ακόμα και την ανάβαση από ορεινά, ανηφορικά μονοπάτια καθώς και την κατάβαση από πλαγιές βουνών.

Η φυσική κατάσταση είναι απαραίτητη για την ενασχόληση με το άθλημα, όπως και οι γνώσεις επισκευής ποδηλάτου σε απομακρυσμένες περιοχές χωρίς την βοήθεια μηχανικού

Η πεζοπορία είναι το απλό περπάτημα μέσα στη φύση, εντός ή εκτός βατού δρόμου, συνήθως ακολουθώντας χαρτογραφημένα και σηματοδοτημένα μονοπάτια, χωρίς να παρουσιάζει ιδιαίτερες τεχνικές δυσκολίες, σε εποχή που οι μετεωρολογικές συνθήκες είναι σχετικά σταθερές χωρίς ακραία καιρικά φαινόμενα.

Στην πεζοπορία οι αντικειμενικοί κίνδυνοι (που προέρχονται από την φύση) καθώς και οι υποκειμενικοί (που προέρχονται από τα ανθρώπινα λάθη) είναι σχετικά σπάνιοι και σπανίως μοιραίοι.

Η δυσκολία μιας πεζοπορίας εξαρτάται κυρίως από την διάρκειά της αλλά και από την υψομετρική διαφορά που καλύπτεται.

Μια τέτοια δραστηριότητα μπορεί να διαρκεί από μερικές ώρες έως αρκετές ημέρες, επομένως ο απαιτούμενος εξοπλισμός και τα απαραίτητα εφόδια ποικίλουν και εξαρτώνται κυρίως από τη διάρκεια. Ο συνήθης εξοπλισμός είναι ένα σακίδιο πλάτης μέσα στον οποίο τοποθετούνται όλα τα υπόλοιπα που είναι απαραίτητα, ανάλογα με την περίπτωση: νερό, φαγητό, πρώτες βοήθειες, σφυρίχτρα, εφεδρικά ρούχα, πυξίδα, χάρτης, αντηλιακό, αντίσκηνο, υπνόσακος, κλπ. Η πολυήμερη πεζοπορία έχει επικρατήσει και με τον διεθνή όρο «trekking».

Στην σύγχρονη πεζοπορία δεν χρησιμοποιούνται πλέον βαριές δερμάτινες μπότες, όπως γινόταν παλιά, αλλά ελαφριά παπούτσια που είναι όμως ιδιαίτερα ανθεκτικά, τα ρούχα είναι πάντα ελαφριά και δροσερά με προτίμηση στα ειδικά (διαπνέοντα) υλικά, το καπέλο είναι απαραίτητο για την προστασία από τον ήλιο και τα ειδικά μαστούνια (μπατόν) αναγκαία για την όχι υπερβολική επιβάρυνση των ποδιών.

Η δραστηριότητα είναι γενικά αεροβική γι αυτό είναι πιο ευχάριστη αν υπάρχει καλή φυσική κατάσταση, αλλά έχει και το πλεονέκτημα ότι την βελτιώνει, οπότε δεν θεωρείται απαραίτητη.

Σπηλαιολογία είναι η δραστηριότητα εξερεύνησης και μελέτης των σπηλαίων. Η εξερεύνηση ενός σπηλαίου συμπεριλαμβάνει την ανακάλυψή του, την καταγραφή του, την τοπογράφησή του και την φωτογράφησή του. Η μελέτη του επικεντρώνεται στα γεωλογικά, υδρολογικά, ανθρωπολογικά και ιστορικά χαρακτηριστικά του. Πρόκειται για μια δραστηριότητα που απαιτεί ειδική εκπαίδευση και εξοπλισμό

Το kayak είναι η κατάβαση ποταμού με μονοθέσια ή διθέσια ειδική βάρκα. Η δραστηριότητα αυτή προϋποθέτει ιδιαίτερη εμπειρία και φυσική κατάσταση.

Το rafting είναι η κατάβαση ποταμού με φουσκωτή βάρκα η οποία επανδρώνεται από περισσότερα του ενός άτομα. Η καθοδήγηση της βάρκας γίνεται με κουπιά, που εκτός από την προώθηση χρησιμοποιούνται και για την αποφυγή εμποδίων.

Ο αριθμός των επιβατών (πλήρωμα) εξαρτάται από το μέγεθος της βάρκας και συνήθως αποτελείται από 4 έως 10 άτομα. Η κατάβαση εύκολων ποταμών δεν προϋποθέτει ιδιαίτερη εμπειρία ή φυσική κατάσταση, σε αντίθεση με την κατάβαση δύσκολων ποταμών που η εκπαίδευση, η εμπειρία, η δύναμη, η αντοχή, η ομαδικότητα και η τεχνική παίζουν καθοριστικό ρόλο.

Το trekking είναι η πολυήμερη πεζοπορία και συνήθως γίνεται σε μεγάλα ορεινά συγκροτήματα. Η δραστηριότητα αυτή απαιτεί πολλές διανυκτερεύσεις στο ύπαιθρο, που συνήθως γίνονται σε αντίσκηνο που μεταφέροντα στο σακίδιο, ενώ γενικά δοκιμάζει την δυνατότητα των συμμετεχόντων στην αυτόνομη διαβίωση μακριά από πολιτισμό για πολλές μέρες.

Η οργανωτική ικανότητα, η φυσική κατάσταση, η πρόβλεψη του καιρού, η εύρεση δρομολογίου, η ψυχραιμία και η αποφυγή τραυματισμού ή ασθένειας είναι μερικά από τα απαραίτητα προσόντα κάποιου που θέλει να αποκτήσει την εμπειρία ενός trekking σε πανέμορφες γωνιές του πλανήτη.

10. ΠΡΟΤΥΠΟΣ ΟΡΕΙΝΟΣ ΔΗΜΟΣ (ΜΕΤΣΟΒΟ)

Το Μέτσοβο είναι μια από τις γραφικές παραδοσιακές πόλεις της Ελλάδας. Είναι χτισμένο αμφιθεατρικά σε υψόμετρο 1.156 μ. και βρίσκεται σε μια από τις ψηλότερες βουνοκορφές της Πίνδου, στο μεταίχμιο των ορίων της Ηπείρου, της Θεσσαλίας και της Δυτικής Μακεδονίας. Είναι πρωτεύουσα της ομώνυμης επαρχίας με πληθυσμό γύρω στους 6.000 κατοίκους. Αρχικά ήταν ένας μικρός συνοικισμός ποιμένων. Αργότερα, λόγω της σημαντικής γεωγραφικής του θέσης έτυχε ιδιαίτερης προνομιακής μεταχείρισης, που συνέβαλε στην επιβίωση και επιτάχυνε τους ρυθμούς της πολυσχιδούς ανάπτυξης σε δύσκολους καιρούς.

Αναφέρεται ότι το 1430 μ.Χ. χορηγήθηκαν προνόμια στους Μετσοβίτες από τον Σουλτάνο Μουράτ τον Β' ως επιβράβευση της καλής συμπεριφοράς των Μετσοβιτών φυλάκων του Ζυγού προς τα τουρκικά στρατεύματα του Σινάν Πασά, που κατευθυνόταν στα Γιάννινα. Ανανέωση των προνομίων αυτών έχουμε το 1659 από τον Σουλτάνο Μεχμέτ το Δ'. Με βάση τα προνόμια αυτά το Μέτσοβο και τα γύρω χωριά Μαλακάσι, Μηλιά, Ανήλιο, Βοτονόσι, Παλιά Κουτσούφλιανη (Πλατάνιστος) και Δερβεντίστα (Ανθοχώρι) αποτέλεσαν ένα είδος ομοσπονδίας, μια αυτόνομη δημοκρατική πολιτεία μέσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Τα προνόμια του Μετσόβου καταργήθηκαν το 1795 από το συγκεντρωτικό κράτος του Αλή Πασά. Μεγάλη καταστροφή υπέστη το Μέτσοβο στις 27 Μαρτίου 1854 από τα τουρκικά στρατεύματα του Αβδή Πασά. Πρόκειται για τον περίφημο «Χαλασμό του Γρίβα». Το Μέτσοβο απελευθερώθηκε από τον Τουρκικό Ζυγό στις 31 Οκτωβρίου 1912 από δυνάμεις του τακτικού Ελληνικού στρατού, των Κρητών εθελοντών προσκόπων και των Ηπειρωτών εθελοντών. Αποφασιστικής σημασίας γεγονός για τη σύγχρονη οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη του Μετσόβου αποτελεί το Ίδρυμα Βαρώνου Μιχαήλ Τσοσίτσα, που δημιουργήθηκε το 1948, από τον ίδιο τον Ευεργέτη με την παρακίνηση και ενθάρρυνση του Ευάγγελου Αβέρωφ Τσοσίτσα.

Η πόλη κινείται πλέον στους δρόμους της ανανέωσης, που συμφιλιώνει το παρελθόν με το μέλλον. Οι νεωτερισμοί έρχονται να βοηθήσουν την παράδοση να προβάλλει το άλλο της πρόσωπο, αυτό που είναι δεκτικό και πρόσφορο σε ό,τι καινούριο και δημιουργικό. Μέσα από το πέρασμά της στους αιώνες, σήμερα αποκτά μια άλλη αίσθηση, μια ευελιξία με την οποία πλησιάζει τους σύγχρονους ανθρώπους, που διψούν για το καινούριο, τείνοντας γέφυρες επικοινωνίας μεταξύ του παρελθόντος και του παρόντος.

Στο Μέτσοβο η ξυλογλυπτική τέχνη ξεκίνησε από πολύ παλιά. "Η μεγάλη ακμή και το άνθισμα της Μετσοβίτικης λαϊκής τέχνης άρχισε μετά το 1659, με τα εξαιρετικά πολιτικά και εκκλησιαστικά προνόμια, που απέσπασε απ' την Πύλη ο Μετσοβίτης αρχιτσέλιγκας Κύργος Φλόκας και καθιστούσαν το Μέτσοβο αυτόνομη δημοκρατία. Τότε και η ξυλογλυπτική ξέφυγε απ' τη χειροτεχνία κι ανέβηκε στο χώρο της τέχνης με τα τέμπλα, τους δεσποτικούς θρόνους, τους άμβωνες, τα προσκυνητάρια, τα κουβούκλια των επιταφίων, τ' αναλόγια, τα μανουάλια, τα μπαγκάρια και τα τόσα άλλα "ειδίσματα" των εκκλησιών, συνεχίστηκε απ' τον 17ο αιώνα ως τα σήμερα, κι έφτασε από γενιά σε γενιά στα χέρια των σημερινών ταλιαδόρων. Οι "κομπανίες" των ταλιαδόρων του Μετσόβου φτάνανε στις πιο αλαργινές πόλεις, για ν' αναλάβουν τα σπουδαιότερα έργα της ξυλογλυπτικής και να μεταλαμπαδεύσουν έτσι την τέχνη τους... Απ' τα "τεφτέρια" που κρατούσαν φαίνεται πως είχαν θαυμαστή συντεχνιακή οργάνωση, ενώ απ' τα άλλα βιβλία που κουβαλούσαν συμπεραίνουμε, πως είχαν και μια εκκλησιαστική παιδεία μαζί με τη λαχτάρα στην καρδιά, σαν εκείνους τους κραδασμούς των αγιογράφων, που στον τρουβά τους υπήρχε πάντοτε κάποια "Ερμηνεία της Ζωγραφικής Τέχνης", αλλά και τα "συναξάρια" των αγίων". Πάντως όλοι δούλευαν με μεράκι και έχοντας το ίδιο πάθος για την δουλειά: "Μεγάλοι ή μικρότεροι τεχνίτες, όλοι δούλευαν με το ίδιο πάθος και την ίδια λαχτάρα ομορφιάς. Υπήρχε σε κάθε συντροφιά ο αρχιμάστορας που φιλοτεχνούσε τα σχέδια, σκάλιζε τα δυσκολότερα μέρη και παρακολουθούσε τη δουλειά των άλλων".

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε μπορούμε να καταλήξουμε ασφαλώς στα παρακάτω συμπεράσματα:

- Η ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές δεν μπορεί, λόγω των εξαιρετικών ιδιομορφιών της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής τους πραγματικότητας, να είναι ειδική/μερική/θεματική/κλαδική. Αντίθετα, οφείλει, για να έχει πραγματική υπόσταση και νόημα, να είναι πολυδιάστατη και πολυλειτουργική και μάλιστα να εξασφαλίζει, τόσο τη διαχρονική και διεποχική πολυαπασχόληση των κατοίκων τους, όσο και τη δυνατότητά τους να ζουν μια αξιοβίωτη, σ' όλα τα επίπεδα, ζωή. Τα ενιαία σχέδια και προγράμματα π.χ. αγροτικής ανάπτυξης σε εθνικό ή υπερεθνικό (Ευρωπαϊκή Ένωση) επίπεδο δεν μπορούν να ισχύουν, οσοδήποτε τροποποιημένα και βελτιωμένα και για τις ορεινές περιοχές.
- Το εγχείρημα ανάπτυξης κάθε συγκεκριμένης ορεινής περιοχής με σαφή γεωγραφικά, χωρικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά, απαιτεί ιδιαίτερη ολοκληρωμένη διερεύνηση, μελέτη και αντιμετώπιση, που να θεμελιώνονται σε διαχρονικές, διεπιστημονικές και ολοκληρωμένες αποδόσεις των φυσικών και των ανθρωπίνων διαθεσίμων, δυνάμεων και δυνατοτήτων της και σε αξιόπιστες και αντικειμενικές εκτιμήσεις των πραγματικών περιορισμών τους.
- Επειδή η ανάπτυξη μιας ορεινής περιοχής, για να υπάρξει, να αποκτήσει υπόσταση και να διαρκέσει, πρέπει να διασφαλίζεται για όλους τους κατοίκους της και για όλο το χρόνο, ταυτόχρονα σε οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό, πολιτισμικό και τεχνικό/τεχνολογικό επίπεδο, οι φορείς της δεν μπορούν αντικειμενικά να είναι "εξωτικοί" επιχειρηματίες/επενδυτές οι οποίοι θα προσδοκούν να μεγιστοποιήσουν τα οφέλη από μια μερική, εποχιακή κυρίως και εξαντλητική εκμετάλλευση, είτε ενός συγκεκριμένου φυσικού διαθεσίμου, ή πολύτιμων στοιχείων του φυσικού και/ή πολιτισμικού περιβάλλοντός της, με όρους, αξίες και προοπτικές αγοράς.
- Έτσι, μόνο η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη μπορεί να έχει νόημα για τις ορεινές περιοχές, με φορείς πρωτοβουλιών των σχετικών σχεδίων, προγραμμάτων και δράσεων,

αυτόβουλες συνεργιστικές και συντονισμένες συλλογικότητες των μονίμων κατοίκων τους, των συμπατριωτών τους της διασποράς, της τοπικής, νομαρχιακής και περιφερειακής αυτοδιοίκησης, των πανεπιστημίων της περιφέρειας, των επιστημονικών και κοινωνικών της φορέων και των οργανώσεων των εργαζομένων. Οι συλλογικότητες αυτές είναι οι μόνες, που τουλάχιστον θεωρητικά, αλλά και σε διαρκώς αύξοντα, (σε συνειδητότητα και υπευθυνότητά τους) βαθμό, μπορούν να συμερίζονται τις αξίες, τις αρχές, τις μεθόδους και τις τεχνικές μιας πραγματικά αξιοβίωτης ανάπτυξης των ορεινών περιοχών και να τις μετουσιώνουν σε θετική πράξη, ακριβώς επειδή γνωρίζουν, βιώνουν ή βίωσαν στο παρελθόν, περισσότερο και καλύτερα από κάθε άλλον, τα προβλήματα, τις ανάγκες και τις προτεραιότητες αντιμετώπισής τους.

- Η πραγματικά Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη μιας συγκεκριμένης ορεινής περιοχής με συγκεκριμένες δυνατότητες και προοπτικές και συγκεκριμένους γεωμορφολογικούς, περιβαλλοντικούς, κλιματολογικούς και δημογραφικούς περιορισμούς, δεν μπορεί να εξαρτάται, και μάλιστα στο μεγαλύτερο μέρος της, από πρόωρες συνταξιοδοτήσεις ηλικιωμένων αγροτών και προσελκύσεις νέων «επιχειρηματιών» αγροτών, «επιδοτήσεις», «εξισωτικές αποζημιώσεις», κεντρικά και ενιαία στοχοθετημένες «επιχορηγήσεις», και ενισχύσεις συγκεκριμένων προϊόντων και εφαρμογής συγκεκριμένων πρακτικών,

Κι αυτό, γιατί οι σχετικές προδιαγραφές, όσο και αν θέλουν να αναφέρονται στις ιδιαιτερότητες της κάθε περιοχής, έχουν ως πυρήνα τους, κυρίως, μιαν αντικειμενικά αδύνατη, (λόγω των συγκεκριμένων πραγματικών συνθηκών που επικρατούν στις ορεινές περιοχές), επιχειρηματικού χαρακτήρα αγροτική ανάπτυξη, που δεν θα μπορούσε να έχει ως στόχο τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της γεωργίας, σε ένα όλο και περισσότερο ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον.

Κι ακόμη, γιατί οι σχετικοί χρηματοδοτικοί πόροι στο μείζον ευρωπαϊκό σκέλος τους, (το οποίο καθορίζει απολύτως και τις σχετικές εθνικές πολιτικές και χρηματοδοτήσεις), δεν μπορεί να είναι σταθεροί και αιώνιοι.

Μεταβάλλονται, μειώνονται, τροποποιούνται αλλά και τροchioδρομούνται προς διαρκώς μεγαλύτερο αριθμό αποδεκτών, με βάση τα μεταβαλλόμενα συμφέροντα των ισχυρότερων και πλουσιότερων κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις κυρίως κρατοκεντρικές ευρύτερες πολιτικές τους.

- Οι εξόχως γραφειοκρατικές, πολύπλοκες, χρονοβόρες και απαιτητικές διαδικασίες διεκδίκησης των πάσης φύσεως ειδικών χρηματοδοτήσεων για την αγροτική ανάπτυξη από τους αγρότες κατοίκους ορεινών περιοχών, (οι οποίοι αντικειμενικά δεν μπορούν να τις αξιοποιήσουν), προϋποθέτουν και συνεπάγονται ποικίλες «διαμεσολαβήσεις», οι οποίες ενίοτε εγγίζουν τα όρια «δημιουργικών» παραχαράξεων του όποιου θετικού νοήματος και περιεχομένου των διακηρύξεων των σχετικών προγραμμάτων και συνεπώς των όποιων αναπτυξιακών αποτελεσμάτων τους.

- Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη κάθε ορεινής περιοχής προϋποθέτει και απαιτεί, σε κάθε πεδίο της, απόλυτο και δημιουργικό σεβασμό στην ποιότητα και τα "μεγέθη" του μοναδικού φυσικού και πολιτισμικού της περιβάλλοντος, των παραδοσιακών τεχνών, δεξιοτήτων και τεχνικών, των ντόπιων προϊόντων και υλικών και της αυτόχθονης σοφίας, που συγκροτούν ως αδιάσπαστο "όλον" το πολύτιμο πραγματικό "ολικό" συγκριτικό της πλεονέκτημα.

Αυτό το πλεονέκτημα χρήζει πολυδιάστατης προστασίας:

- Από τους μονίμους κατοίκους της συγκεκριμένης ορεινής περιοχής οι οποίοι δεν θα πρέπει να ενδίδουν στις ισοπεδωτικές ευκολίες της αστικής ζωής που θα προσβάλουν και προοπτικά θα καταστρέφουν την ομορφιά, τη λιτότητα, τη γνησιότητα και την αυθεντικότητα του φυσικού και πολιτισμικού της περιβάλλοντος.

- Από την πολιτεία, η οποία με τους θεσμούς, τους νόμους, τα μέτρα, τις ρυθμίσεις και τους κανονισμούς της, όχι μόνο θα το προστατεύει ως "όλον", αλλά και δεν θα το υπονομεύει με την προώθηση "μερικών", ευκαιριακών, αντιφατικών και ασυντόνιστων, δήθεν αντιγραφειοκρατικών και ψευδεπίγραφα αναπτυξιακών "διευκολύνσεων" και ανοχών, στα πεδία της δόμησης, του ύφους, του ύψους και των υλικών των κτισμάτων, των ανεξέλεγκτων επενδύσεων, του μαζικού τουρισμού κ.λ.π. Αντίθετα, η πολιτεία θα

πρέπει να ενισχύει τους φορείς πρωτοβουλιών Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης των ορεινών περιοχών στο πλαίσιο των συμβατών μ' αυτήν έργων των ολοκληρωμένων αναδασμών, (π.χ. αναστήλωση και συλλογική λειτουργία μικρού/κατάλληλου αριθμού παραδοσιακών σπιτιών ως ξενώνων συνειδητών επισκεπτών), με τρόπους όπως π.χ. η "κοινωνική φιλοξενία" -κατανεμημένη σε όλη τη διάρκεια του έτους- των καταγομένων από την κάθε ορεινή περιοχή ή των ενδιαφερομένων να την επισκεφθούν για να βιώσουν το "ολικό" συγκριτικό της πλεονέκτημα σε ανθρώπινη κλίμακα. Το κράτος προκηρύσσει και προβάλλει τις σχετικές δυνατότητες κάθε ορεινής περιοχής και προκαταβάλλει από τα κονδύλια του "κοινωνικού τουρισμού" τις σχετικές δαπάνες στους φορείς πρωτοβουλιών Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης ανάλογα με τα αιτήματα των δικαιούχων. Το κράτος επίσης μπορεί να χορηγεί, π.χ. δύο μέρες μεγαλύτερη άδεια το χρόνο σε όσους αποδεδειγμένα περάσουν μια βδομάδα της το χειμώνα στα καταλύματα "κοινωνικής φιλοξενίας" των ορεινών περιοχών κ.λ.π. Τελειώνοντας, θα ήθελα να συνοψίσω τα εξής: Οι ορεινές περιοχές του πλανήτη μας είναι οι μόνες που λόγω των κατά την αγορά «μειονεκτημάτων» τους διασώθηκαν από την παγκοσμιοποιημένη πλέον λαίλαπά της. Αποτελούν έτσι «δυνάμει» σωσίβιο για τη φύση, τη ζωή και τους πολιτισμούς του ανθρώπου, αλλά και ταυτόχρονα, δυστυχώς, το τρέχον και αμέσως επόμενο μέτωπο επέκτασης των ενδιαφερόντων και των επιχειρηματικών, δήθεν αναπτυξιακών, δράσεων, των όλο και πιο ανταγωνιστικών αγορών χειμερινού και μαζικού τουρισμού, παραγωγής και εμπορίας βιολογικών προϊόντων, οικιστικής ανάπτυξης και ιδιωτικής πολεοδόμησης κ.λ.π. Μένει λοιπόν σε μας, ως πρώτο βήμα, να απομυθοποιήσουμε τις σειρήνες της απολύτως επιχειρηματικής και ανταγωνιστικής «αιφόρου», «βιώσιμης», «ισόρροπης», «σύμμετρης», αλλά και της αντιφατικότητας «ολοκληρωμένης και ταυτόχρονα βιώσιμης», δήθεν ανάπτυξης των ορεινών περιοχών, τεκμηριώνοντας διεπιστημονικά σε οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό, πολιτισμικό και τεχνικό/τεχνολογικό επίπεδο τόσο το ανόητο και το ανυπόστατό τους στις συγκεκριμένες και εξαιρετικά ευαίσθητες φυσικές και οικολογικές ισορροπίες τους, όσο και τις μακροπρόθεσμα καταστροφικές, όχι μόνο γι' αυτές αλλά και για τον πλανήτη μας, συνέπειες από την προεκβολή των αξιών τους στο λιγότερο προσβεβλημένο από τα μικρόβια της ασυδοσίας του ανταγωνισμού των αγορών τμήμα του πλανήτη μας. Τα συμβατά με τις αρχές, τις αξίες και τη φιλοσοφία της

Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης ενεργήματα παιδείας, μόρφωσης, και πολιτισμού, είναι τα μόνα αξιόπιστα και δυναμικά εργαλεία προστασίας, διατήρησης και ξαναζωντανέματος των ορεινών περιοχών με την συνεχώς, ευχόμεστε, αύξουσα, συνειδητότητα, την υπευθυνότητα, την αντίσταση και την πράξη των κατοίκων τους αλλά και των πολιτών του κόσμου.

- Προώθηση των ορεινών κοινωνιών με την προβολή των πολιτισμικών τους ιδιαιτεροτήτων, την ενίσχυση του ρόλου της τοπικής κοινωνίας στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και την παροχή δυνατότητας πολλαπλών/εναλλακτικών απασχολήσεων στους κατοίκους των ορεινών περιοχών. - Προώθηση της ποιότητας. - Ανταλλαγή εμπειρίας και γνώσης ανάμεσα στις ορεινές κοινωνίες. - Οικονομικές ρυθμίσεις ανάμεσα στις πεδινές και τις ορεινές περιοχές για την αποζημίωση των ορεινών περιοχών για τις υπηρεσίες που προσφέρουν στις πεδινές (π.χ. αποζημίωση για χρήση φυσικών πόρων)

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Να αξιοποιήσουμε τις αναπτυξιακές δυνατότητες κάθε περιοχής δηλαδή να εκμεταλλευτούμε πχ. το χιόνι (Αράχωβα), τη ντόπια γαστρονομία, την χλωρίδα και την πανίδα της περιοχής κ.τ.λ.

Να δημιουργήσουμε τις κατάλληλες συνθήκες για ενίσχυση των εισοδημάτων των κατοίκων της και για μεγέθυνση των οικονομικών πόρων που εισρέουν στην περιοχή βοηθώντας τους να ενισχύσουν το εισόδημά τους. Αυτό θα συμβεί αν π.χ. ασχολούνται με την κτηνοτροφία να ασχοληθούν και με την συλλογή ή και καλλιέργεια αρωματικών φυτών, να γίνουν οδηγοί βουνού για τους επισκέπτες κ.τ.λ. Αν αυτό για μερικούς ακούγεται μακρινό έχει πάρει σώμα και οστά σαν ιδέα και υλοποιείται σε πολλούς Δήμους της χώρας μας.

Όλες οι δραστηριότητες θα λειτουργήσουν συμπληρωματικά με τις άλλες δράσεις που υλοποιούνται ή σχεδιάζονται και αποσκοπούν στην ανάπτυξη των περιοχών .

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ:

1 LEADER PLUS

2 EDUAL

2. ΕΘΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

**3. ΟΡΕΙΝΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ (2007) Οργανισμός Λαμπράκη
Μουσταφέλλου, Ιωάννα**

**4. ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΣΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ (2006) Οργανισμός
Ζαρζώνη . Συλλογικό Έργο**

**5. ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΒΟΥΝΑ (2004) Οργανισμός Λιβάνη
Κώστας Τσίπηρας**

100 - 199 2.050 1.950.642

200 - 299 1.363 721.080

300 - 399 1.178 384.032

400 - 499 925 288.168

500 - 599 832 178.662

600 - 699 771 240.379

700 - 799 594 153.844

800 - 899 481 64.846

900 - 999 331 51.522

1000 - 1099 186 20.620

1100 - 1199 102 13.275

1200 - 1299 45 1.865

1300 - 1399 19 516

1400 - 1499 12 623

1500 και άνω 7 146

0. ΑΤΤΙΚΗ 483 3.894.573

0 - 99 214 2.527.639

100 - 199 102 944.309

200 - 299 66 328.325

300 - 399 73 73.686

400 - 499 18 18.308

500 - 599 7 2.099

600 - 699 2 198

700 - 799 0 0

800 - 899 0 0

900 - 999 0 0

1000 - 1099 1 9

1100 - 1199 0 0

1200 - 1299 0 0

1300 - 1399 0 0

1400 - 1499 0 0

1500 και άνω 0 0

Πίνακας 4. Οικισμοί και μόνιμος πληθυσμός κατά υψομετρικές ζώνες.

α) Σύνολο Ελλάδος και γεωγραφικά διαμερίσματα

Απογραφή πληθυσμού της 18ης Μαρτίου 2001

1. ΛΟΙΠΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΕΥΒΟΙΑ 1.739 777.236

0 - 99 487 383.390

100 - 199 247 181.310

200 - 299 181 75.215

300 - 399 144 40.110

400 - 499 136 28.446

500 - 599 118 22.773

600 - 699 89 8.308

700 - 799 100 10.877

800 - 899 100 7.926

900 - 999 56 13.960

1000 - 1099 43 3.202

1100 - 1199 17 1.111

1200 - 1299 14 399

1300 - 1399 2 39

1400 - 1499 3 142

1500 και άνω 2 28

2. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ 2.743 1.100.071

0 - 99 817 727.701

100 - 199 367 83.278

200 - 299 275 66.418

300 - 399 223 56.092
400 - 499 214 34.498
500 - 599 170 20.339
600 - 699 209 58.187
700 - 799 160 21.096
800 - 899 136 16.149
900 - 999 89 9.387
1000 - 1099 43 4.123
1100 - 1199 26 2.312
1200 - 1299 9 335
1300 - 1399 3 83
1400 - 1499 1 62
1500 και άνω 1 11

3. ΙΟΝΙΟΙ ΝΗΣΟΙ 651 209.608

0 - 99 293 142.458
100 - 199 168 38.106
200 - 299 79 13.585
300 - 399 53 7.026
400 - 499 30 5.293
500 - 599 18 2.445
600 - 699 7 494
700 - 799 1 166
800 - 899 0 0
900 - 999 1 35
1000 - 1099 1 0
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

4. ΗΠΕΙΡΟΣ 1.093 336.392

0 - 99 152 114.950
100 - 199 80 15.316
200 - 299 86 15.991
300 - 399 86 10.101
400 - 499 132 98.179
500 - 599 157 33.156
600 - 699 137 18.556
700 - 799 78 9.187
800 - 899 68 6.743
900 - 999 61 5.694
1000 - 1099 31 3.711
1100 - 1199 17 4.408
1200 - 1299 4 196
1300 - 1399 2 129
1400 - 1499 2 75
1500 και άνω 0 0

5. ΘΕΣΣΑΛΙΑ 1.042 740.115

0 - 99 238 390.648
100 - 199 252 223.976
200 - 299 96 41.293
300 - 399 78 24.585
400 - 499 46 8.795
500 - 599 50 14.544
600 - 699 50 6.413
700 - 799 52 9.518

800 - 899 63 9.400
900 - 999 54 5.548
1000 - 1099 26 1.597
1100 - 1199 30 3.625
1200 - 1299 4 131
1300 - 1399 2 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 1 42

6. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ 1.896 2.414.558

0 - 99 603 1.504.307
100 - 199 272 329.397
200 - 299 135 104.985
300 - 399 119 96.078
400 - 499 89 49.400
500 - 599 91 52.220
600 - 699 197 134.719
700 - 799 157 94.243
800 - 899 87 21.303
900 - 999 67 16.844
1000 - 1099 37 7.838
1100 - 1199 11 1.812
1200 - 1299 13 738
1300 - 1399 9 265
1400 - 1499 6 344
1500 και άνω 3 65

7. ΘΡΑΚΗ 536 363.479

0 - 99 291 304.705
100 - 199 78 26.877
200 - 299 38 7.218
300 - 399 32 8.152
400 - 499 29 3.987
500 - 599 35 4.976
600 - 699 13 2.127
700 - 799 14 5.124
800 - 899 3 163
900 - 999 0 0
1000 - 1099 1 84
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 1 66
1300 - 1399 1 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

8. ΝΗΣΟΙ ΑΙΓΑΙΟΥ 1.533 503.697

0 - 99 921 374.167
100 - 199 245 67.792
200 - 299 153 25.026
300 - 399 117 20.240
400 - 499 52 11.265
500 - 599 30 3.647
600 - 699 11 1.519
700 - 799 4 41
800 - 899 0 0
900 - 999 0 0
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 0 0

1300 - 1399 0 0

1400 - 1499 0 0

1500 και άνω 0 0

9. ΚΡΗΤΗ 1.556 594.368

0 - 99 360 393.912

100 - 199 239 40.281

200 - 299 254 43.024

300 - 399 253 47.962

400 - 499 179 29.997

500 - 599 156 22.463

600 - 699 56 9.858

700 - 799 28 3.592

800 - 899 24 3.162

900 - 999 3 54

1000 - 1099 3 56

1100 - 1199 1 7

1200 - 1299 0 0

1300 - 1399 0 0

1400 - 1499 0 0

1500 και άνω 0 0

Υψομετρικές ζώνες (σε μέτρα) Αριθμός οικισμών Πληθυσμός

0. ΑΤΤΙΚΗ

0.1 Νομαρχία Αθηνών 51 2.805.262

0 - 99 18 1.734.021

100 - 199 18 738.485

200 - 299 10 300.217

300 - 399 3 21.570

400 - 499 2 10.969

500 - 599 0 0

600 - 699 0 0

700 - 799 0 0

800 - 899 0 0

900 - 999 0 0

1000 - 1099 0 0

1100 - 1199 0 0

1200 - 1299 0 0

1300 - 1399 0 0

1400 - 1499 0 0

1500 και άνω 0 0

0.2 Νομαρχία Ανατολικής Αττικής 188 386.067

0 - 99 81 143.613

100 - 199 57 166.594

200 - 299 20 26.422

300 - 399 18 42.091

400 - 499 7 6.835

500 - 599 3 419

600 - 699 1 84

700 - 799 0 0

800 - 899 0 0

900 - 999 0 0

1000 - 1099 1 9

1100 - 1199 0 0

1200 - 1299 0 0

1300 - 1399 0 0

1400 - 1499 0 0

1500 και άνω 0 0

β) Νομοί

Απογραφή πληθυσμού της 18ης Μαρτίου 2001

Πίνακας 4 (συνέχεια)

0.3 Νομαρχία Δυτικής Αττικής 50 149.794

0 - 99 19 102.201

100 - 199 5 37.513

200 - 299 5 207

300 - 399 14 8.034

400 - 499 3 88

500 - 599 3 1.637

600 - 699 1 114

700 - 799 0 0

800 - 899 0 0

900 - 999 0 0

1000 - 1099 0 0

1100 - 1199 0 0

1200 - 1299 0 0

1300 - 1399 0 0

1400 - 1499 0 0

1500 και άνω 0 0

0.4 Νομαρχία Πειραιώς 194 553.450

0 - 99 96 547.804

100 - 199 22 1.717

200 - 299 31 1.479

300 - 399 38 1.991

400 - 499 6 416

500 - 599 1 43

600 - 699 0 0

700 - 799 0 0

800 - 899 0 0

900 - 999 0 0

1000 - 1099 0 0

1100 - 1199 0 0

1200 - 1299 0 0

1300 - 1399 0 0

1400 - 1499 0 0

1500 και άνω 0 0

1. ΛΟΙΠΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΕΥΒΟΙΑ

1.1 Νομός Αιτωλίας και Ακαρνανίας 571 219.092

0 - 99 157 152.302

100 - 199 73 24.708

200 - 299 56 7.980

300 - 399 59 13.634

400 - 499 47 6.485

500 - 599 46 5.082

600 - 699 38 2.607

700 - 799 34 3.178

800 - 899 35 1.587

900 - 999 7 696

1000 - 1099 16 663

1100 - 1199 3 170

1200 - 1299 0 0

1300 - 1399 0 0

1400 - 1499 0 0

1500 και άνω 0 0

1.3 Νομός Βοιωτίας 124 123.913

0 - 99 19 9.004
100 - 199 41 51.844
200 - 299 21 36.773
300 - 399 19 14.260
400 - 499 5 4.204
500 - 599 7 2.002
600 - 699 3 260
700 - 799 4 2.291
800 - 899 2 39
900 - 999 2 3.130
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 1 106
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

1.4 Νομός Ευβοίας 428 207.305

0 - 99 190 158.203
100 - 199 84 24.620
200 - 299 73 14.971
300 - 399 36 3.820
400 - 499 28 4.034
500 - 599 12 1.286
600 - 699 4 285
700 - 799 1 86
800 - 899 0 0
900 - 999 0 0
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

1.5 Νομός Ευρυτανίας 184 19.518

0 - 99 0 0
100 - 199 0 0
200 - 299 0 0
300 - 399 5 151
400 - 499 18 1.292
500 - 599 14 1.181
600 - 699 17 1.055
700 - 799 32 2.903
800 - 899 35 2.834
900 - 999 26 8.247
1000 - 1099 17 1.214
1100 - 1199 5 344
1200 - 1299 9 124
1300 - 1399 1 3
1400 - 1499 3 142
1500 και άνω 2 28

1.6 Νομός Φθιώτιδος 284 169.542

0 - 99 79 51.418
100 - 199 40 71.208
200 - 299 26 14.367
300 - 399 18 5.502
400 - 499 28 10.059

500 - 599 26 7.801
600 - 699 16 2.669
700 - 799 17 1.985
800 - 899 16 2.183
900 - 999 11 1.250
1000 - 1099 4 797
1100 - 1199 1 107
1200 - 1299 2 196
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

1.7 Νομός Φωκίδος 148 37.866

0 - 99 42 12.463
100 - 199 9 8.930
200 - 299 5 1.124
300 - 399 7 2.743
400 - 499 10 2.372
500 - 599 13 5.421
600 - 699 11 1.432
700 - 799 12 434
800 - 899 12 1.283
900 - 999 10 637
1000 - 1099 6 528
1100 - 1199 7 384
1200 - 1299 3 79
1300 - 1399 1 36
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

2. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

2.1 Νομός Αργολίδος 192 102.392

0 - 99 97 76.457
100 - 199 26 11.792
200 - 299 22 4.897
300 - 399 20 4.359
400 - 499 11 2.013
500 - 599 2 953
600 - 699 4 1.227
700 - 799 7 571
800 - 899 1 122
900 - 999 2 1
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

2.2 Νομός Αρκαδίας 425 91.326

0 - 99 25 11.543
100 - 199 19 2.470
200 - 299 16 1.135
300 - 399 14 659
400 - 499 49 7.950
500 - 599 47 4.779
600 - 699 83 41.688
700 - 799 60 7.540
800 - 899 50 5.107

900 - 999 26 4.387
1000 - 1099 18 2.093
1100 - 1199 13 1.727
1200 - 1299 5 248
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

2.3 Νομός Αχαΐας 526 318.928

0 - 99 132 262.291
100 - 199 49 14.623
200 - 299 47 8.254
300 - 399 34 5.738
400 - 499 42 6.418
500 - 599 28 3.131
600 - 699 37 3.782
700 - 799 48 6.330
800 - 899 43 4.916
900 - 999 35 1.726
1000 - 1099 16 982
1100 - 1199 10 568
1200 - 1299 2 31
1300 - 1399 2 76
1400 - 1499 1 62
1500 και άνω 0 0

2.4 Νομός Ηλείας 436 183.521

0 - 99 206 131.273
100 - 199 77 22.491
200 - 299 30 4.759
300 - 399 32 7.619
400 - 499 26 5.425
500 - 599 20 3.378
600 - 699 24 5.630
700 - 799 7 848
800 - 899 10 1.413
900 - 999 2 117
1000 - 1099 2 568
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

2.5 Νομός Κορινθίας 214 144.527

0 - 99 88 106.621
100 - 199 19 4.637
200 - 299 12 4.798
300 - 399 20 11.014
400 - 499 5 2.381
500 - 599 9 3.072
600 - 699 15 3.114
700 - 799 13 3.477
800 - 899 13 3.319
900 - 999 13 1.788
1000 - 1099 4 239
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 2 56
1300 - 1399 0 0

1400 - 1499 0 0

1500 και άνω 1 11

2.6 Νομός Λακωνίας 436 92.811

0 - 99 113 28.254

100 - 199 97 11.347

200 - 299 82 33.037

300 - 399 45 9.954

400 - 499 31 2.629

500 - 599 30 2.990

600 - 699 8 836

700 - 799 13 1.559

800 - 899 8 828

900 - 999 6 1.136

1000 - 1099 3 241

1100 - 1199 0 0

1200 - 1299 0 0

1300 - 1399 0 0

1400 - 1499 0 0

1500 και άνω 0 0

2.7 Νομός Μεσσηνίας 514 166.566

0 - 99 156 111.262

100 - 199 80 15.918

200 - 299 66 9.538

300 - 399 58 16.749

400 - 499 50 7.682

500 - 599 34 2.036

600 - 699 38 1.910

700 - 799 12 771

800 - 899 11 444

900 - 999 5 232

1000 - 1099 0 0

1100 - 1199 3 17

1200 - 1299 0 0

1300 - 1399 1 7

1400 - 1499 0 0

1500 και άνω 0 0

3. ΙΟΝΙΟΙ ΝΗΣΟΙ

3.1 Νομός Ζακύνθου 88 38.883

0 - 99 50 27.875

100 - 199 20 7.117

200 - 299 5 641

300 - 399 6 1.524

400 - 499 5 1.591

500 - 599 2 135

600 - 699 0 0

700 - 799 0 0

800 - 899 0 0

900 - 999 0 0

1000 - 1099 0 0

1100 - 1199 0 0

1200 - 1299 0 0

1300 - 1399 0 0

1400 - 1499 0 0

1500 και άνω 0 0

3.2 Νομός Κερκύρας 309 111.081

0 - 99 149 77.051

100 - 199 95 23.850
200 - 299 33 6.917
300 - 399 21 2.347
400 - 499 6 752
500 - 599 1 21
600 - 699 4 143
700 - 799 0 0
800 - 899 0 0
900 - 999 0 0
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

3.3 Νομός Κεφαλληνίας 183 37.756

0 - 99 63 22.472
100 - 199 46 6.032
200 - 299 37 4.882
300 - 399 17 1.675
400 - 499 10 1.869
500 - 599 8 747
600 - 699 1 79
700 - 799 0 0
800 - 899 0 0
900 - 999 0 0
1000 - 1099 1 0
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

3.4 Νομός Λευκάδος 71 21.888

0 - 99 31 15.060
100 - 199 7 1.107
200 - 299 4 1.145
300 - 399 9 1.480
400 - 499 9 1.081
500 - 599 7 1.542
600 - 699 2 272
700 - 799 1 166
800 - 899 0 0
900 - 999 1 35
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

4. ΗΠΕΙΡΟΣ

4.1 Νομός Άρτης 284 73.620

0 - 99 63 51.905
100 - 199 17 3.340
200 - 299 12 1.774
300 - 399 25 1.623
400 - 499 33 2.292

500 - 599 36 3.979
600 - 699 37 2.977
700 - 799 21 2.687
800 - 899 18 1.670
900 - 999 14 998
1000 - 1099 4 293
1100 - 1199 3 71
1200 - 1299 1 11
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

4.2 Νομός Θεσπρωτίας 174 43.601

0 - 99 32 19.034
100 - 199 39 7.564
200 - 299 40 9.461
300 - 399 25 4.354
400 - 499 16 1.439
500 - 599 14 1.253
600 - 699 6 420
700 - 799 1 58
800 - 899 1 18
900 - 999 0 0
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

4.3 Νομός Ιωαννίνων 495 161.027

0 - 99 0 0
100 - 199 3 426
200 - 299 14 1.331
300 - 399 23 1.568
400 - 499 70 92.260
500 - 599 100 26.656
600 - 699 90 14.928
700 - 799 52 6.006
800 - 899 49 5.055
900 - 999 47 4.696
1000 - 1099 27 3.418
1100 - 1199 13 4.294
1200 - 1299 3 185
1300 - 1399 2 129
1400 - 1499 2 75
1500 και άνω 0 0

4.4 Νομός Πρεβέζης 140 58.144

0 - 99 57 44.011
100 - 199 21 3.986
200 - 299 20 3.425
300 - 399 13 2.556
400 - 499 13 2.188
500 - 599 7 1.268
600 - 699 4 231
700 - 799 4 436
800 - 899 0 0
900 - 999 0 0

1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 1 43
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

5. ΘΕΣΣΑΛΙΑ

5.1 Νομός Καρδίσης 282 120.265

0 - 99 26 19.410
100 - 199 67 81.228
200 - 299 15 5.441
300 - 399 15 1.787
400 - 499 19 1.494
500 - 599 9 1.413
600 - 699 20 1.355
700 - 799 22 2.170
800 - 899 34 2.989
900 - 999 29 2.185
1000 - 1099 13 563
1100 - 1199 10 170
1200 - 1299 3 60
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

5.2 Νομός Λαρίσης 276 282.156

0 - 99 82 189.406
100 - 199 74 42.088
200 - 299 37 12.575
300 - 399 27 15.544
400 - 499 16 4.478
500 - 599 17 5.349
600 - 699 7 1.332
700 - 799 3 4.006
800 - 899 4 2.792
900 - 999 5 1.381
1000 - 1099 2 514
1100 - 1199 2 2.691
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

5.3 Νομός Μαγνησίας 242 205.005

0 - 99 114 170.738
100 - 199 49 11.442
200 - 299 30 8.313
300 - 399 23 5.219
400 - 499 3 1.469
500 - 599 14 5.583
600 - 699 4 1.518
700 - 799 1 595
800 - 899 1 2
900 - 999 0 0
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 2 84
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0

1400 - 1499 0 0

1500 και άνω 1 42

5.4 Νομός Τρικάλων 242 132.689

0 - 99 16 11.094

100 - 199 62 89.218

200 - 299 14 14.964

300 - 399 13 2.035

400 - 499 8 1.354

500 - 599 10 2.199

600 - 699 19 2.208

700 - 799 26 2.747

800 - 899 24 3.617

900 - 999 20 1.982

1000 - 1099 11 520

1100 - 1199 16 680

1200 - 1299 1 71

1300 - 1399 2 0

1400 - 1499 0 0

1500 και άνω 0 0

6. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

6.1 Νομός Γρεβενών 117 32.567

0 - 99 0 0

100 - 199 0 0

200 - 299 0 0

300 - 399 0 0

400 - 499 6 2.041

500 - 599 12 13.498

600 - 699 24 4.320

700 - 799 27 3.009

800 - 899 16 6.638

900 - 999 16 2.249

1000 - 1099 9 606

1100 - 1199 1 4

1200 - 1299 3 126

1300 - 1399 2 12

1400 - 1499 1 64

1500 και άνω 0 0

6.2 Νομός Δράμας 121 102.184

0 - 99 23 23.872

100 - 199 26 57.158

200 - 299 12 7.501

300 - 399 19 4.050

400 - 499 8 1.485

500 - 599 8 3.114

600 - 699 16 3.497

700 - 799 6 422

800 - 899 1 1.008

900 - 999 2 77

1000 - 1099 0 0

1100 - 1199 0 0

1200 - 1299 0 0

1300 - 1399 0 0

1400 - 1499 0 0

1500 και άνω 0 0

6.3 Νομός Ημαθίας 110 142.471

0 - 99 66 66.495

100 - 199 10 49.367
200 - 299 7 1.034
300 - 399 3 20.714
400 - 499 6 1.520
500 - 599 1 545
600 - 699 5 2.188
700 - 799 4 318
800 - 899 1 4
900 - 999 1 3
1000 - 1099 1 90
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 2 26
1300 - 1399 1 0
1400 - 1499 2 167
1500 και άνω 0 0

6.4 Νομός Θεσσαλονίκης 167 1.084.001

0 - 99 65 902.575
100 - 199 41 106.109
200 - 299 17 32.269
300 - 399 8 16.534
400 - 499 16 13.516
500 - 599 10 4.100
600 - 699 8 8.172
700 - 799 2 726
800 - 899 0 0
900 - 999 0 0
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

6.5 Νομός Καβάλας 146 141.499

0 - 99 64 108.052
100 - 199 36 18.452
200 - 299 16 8.684
300 - 399 14 4.953
400 - 499 3 118
500 - 599 5 164
600 - 699 1 81
700 - 799 6 904
800 - 899 1 91
900 - 999 0 0
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

6.6 Νομός Καστοριάς 113 53.702

0 - 99 1 434
100 - 199 0 0
200 - 299 0 0
300 - 399 0 0
400 - 499 0 0
500 - 599 0 0

600 - 699 22 19.494
700 - 799 25 25.719
800 - 899 25 3.187
900 - 999 19 2.146
1000 - 1099 13 2.040
1100 - 1199 3 499
1200 - 1299 3 116
1300 - 1399 1 2
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 1 65

6.7 Νομός Κιλκίς 166 86.424

0 - 99 43 25.365
100 - 199 45 21.790
200 - 299 32 31.273
300 - 399 17 2.429
400 - 499 14 3.181
500 - 599 8 940
600 - 699 2 321
700 - 799 4 718
800 - 899 0 0
900 - 999 0 0
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 1 407
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

6.8 Νομός Κοζάνης 221 153.939

0 - 99 1 47
100 - 199 0 0
200 - 299 2 335
300 - 399 17 3.188
400 - 499 10 14.026
500 - 599 10 2.856
600 - 699 64 59.256
700 - 799 62 54.703
800 - 899 24 6.203
900 - 999 15 8.755
1000 - 1099 8 3.828
1100 - 1199 2 677
1200 - 1299 1 14
1300 - 1399 3 35
1400 - 1499 1 16
1500 και άνω 1 0

6.9 Νομός Πέλλης 132 143.957

0 - 99 49 82.056
100 - 199 33 25.597
200 - 299 10 3.879
300 - 399 7 21.449
400 - 499 6 2.135
500 - 599 11 4.981
600 - 699 6 865
700 - 799 5 1.879
800 - 899 3 993
900 - 999 0 0
1000 - 1099 0 0

1100 - 1199 1 80
1200 - 1299 1 43
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

6.10 Νομός Πιερίας 90 126.412

0 - 99 45 94.138
100 - 199 11 8.514
200 - 299 7 7.491
300 - 399 11 10.559
400 - 499 6 2.566
500 - 599 3 1.625
600 - 699 0 0
700 - 799 3 626
800 - 899 2 864
900 - 999 1 28
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 1 1
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

6.11 Νομός Σερρών 192 194.483

0 - 99 112 139.261
100 - 199 34 30.546
200 - 299 18 10.956
300 - 399 10 9.353
400 - 499 7 1.434
500 - 599 3 809
600 - 699 4 688
700 - 799 2 992
800 - 899 1 38
900 - 999 0 0
1000 - 1099 1 406
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

6.12 Νομός Φλωρίνης 105 54.109

0 - 99 0 0
100 - 199 0 0
200 - 299 0 0
300 - 399 0 0
400 - 499 0 0
500 - 599 12 10.209
600 - 699 42 32.622
700 - 799 10 3.677
800 - 899 13 2.277
900 - 999 13 3.586
1000 - 1099 5 868
1100 - 1199 4 552
1200 - 1299 1 5
1300 - 1399 2 216
1400 - 1499 2 97
1500 και άνω 1 0

6.13 Νομός Χαλκιδικής 174 96.849

0 - 99 120 61.193
100 - 199 26 11.549
200 - 299 4 1.252
300 - 399 7 2.364
400 - 499 6 7.374
500 - 599 8 9.379
600 - 699 2 3.188
700 - 799 1 550
800 - 899 0 0
900 - 999 0 0
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

6.14 Άγιον Όρος 42 1.961

0 - 99 14 819
100 - 199 10 315
200 - 299 10 311
300 - 399 6 485
400 - 499 1 4
500 - 599 0 0
600 - 699 1 27
700 - 799 0 0
800 - 899 0 0
900 - 999 0 0
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

7. ΘΡΑΚΗ**7.1 Νομός Έβρου 173 149.283**

0 - 99 111 131.945
100 - 199 37 11.081
200 - 299 13 3.249
300 - 399 7 2.090
400 - 499 4 840
500 - 599 0 0
600 - 699 0 0
700 - 799 1 78
800 - 899 0 0
900 - 999 0 0
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

7.2 Νομός Ξάνθης 180 102.959

0 - 99 77 82.244
100 - 199 11 3.528
200 - 299 13 1.374

300 - 399 18 5.444
400 - 499 18 1.868
500 - 599 22 3.309
600 - 699 7 749
700 - 799 9 4.214
800 - 899 3 163
900 - 999 0 0
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 1 66
1300 - 1399 1 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

7.3 Νομός Ροδόπης 183 111.237

0 - 99 103 90.516
100 - 199 30 12.268
200 - 299 12 2.595
300 - 399 7 618
400 - 499 7 1.279
500 - 599 13 1.667
600 - 699 6 1.378
700 - 799 4 832
800 - 899 0 0
900 - 999 0 0
1000 - 1099 1 84
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

8. ΝΗΣΟΙ ΑΙΓΑΙΟΥ

8.1 Νομός Δωδεκανήσου 263 188.506

0 - 99 177 158.238
100 - 199 46 20.783
200 - 299 21 3.859
300 - 399 12 3.248
400 - 499 3 1.631
500 - 599 3 734
600 - 699 0 0
700 - 799 1 13
800 - 899 0 0
900 - 999 0 0
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

8.2 Νομός Κυκλάδων 631 109.956

0 - 99 355 68.116
100 - 199 107 19.944
200 - 299 82 11.436
300 - 399 47 4.841
400 - 499 20 3.518
500 - 599 15 1.265
600 - 699 4 831

700 - 799 1 5
800 - 899 0 0
900 - 999 0 0
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

8.3 Νομός Λέσβου 258 108.288

0 - 99 186 78.746
100 - 199 29 14.965
200 - 299 14 4.157
300 - 399 16 5.521
400 - 499 8 4.394
500 - 599 4 437
600 - 699 1 68
700 - 799 0 0
800 - 899 0 0
900 - 999 0 0
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

8.4 Νομός Σάμου 223 43.841

0 - 99 110 27.475
100 - 199 35 5.114
200 - 299 24 4.637
300 - 399 27 3.562
400 - 499 14 1.249
500 - 599 7 1.167
600 - 699 4 614
700 - 799 2 23
800 - 899 0 0
900 - 999 0 0
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

8.5 Νομός Χίου 158 53.106

0 - 99 93 41.592
100 - 199 28 6.986
200 - 299 12 937
300 - 399 15 3.068
400 - 499 7 473
500 - 599 1 44
600 - 699 2 6
700 - 799 0 0
800 - 899 0 0
900 - 999 0 0
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 0 0

1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

9. ΚΡΗΤΗ

9.1 Νομός Ηρακλείου 460 291.225

0 - 99 97 192.302
100 - 199 50 10.796
200 - 299 88 19.977
300 - 399 98 33.344
400 - 499 65 19.619
500 - 599 42 10.605
600 - 699 13 3.789
700 - 799 7 793
800 - 899 0 0
900 - 999 0 0
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

9.2 Νομός Λασιθίου 328 75.736

0 - 99 93 50.142
100 - 199 38 3.549
200 - 299 47 7.753
300 - 399 44 5.204
400 - 499 26 2.077
500 - 599 34 2.982
600 - 699 13 672
700 - 799 5 134
800 - 899 24 3.162
900 - 999 3 54
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 1 7
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

9.3 Νομός Ρεθύμνης 290 78.957

0 - 99 55 40.133
100 - 199 34 6.932
200 - 299 53 8.032
300 - 399 59 6.122
400 - 499 40 5.135
500 - 599 35 6.261
600 - 699 13 4.264
700 - 799 1 2.078
800 - 899 0 0
900 - 999 0 0
1000 - 1099 0 0
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0

9.4 Νομός Χανίων 478 148.450

0 - 99 115 111.335
100 - 199 117 19.004
200 - 299 66 7.262
300 - 399 52 3.292
400 - 499 48 3.166
500 - 599 45 2.615
600 - 699 17 1.133
700 - 799 15 587
800 - 899 0 0
900 - 999 0 0
1000 - 1099 3 56
1100 - 1199 0 0
1200 - 1299 0 0
1300 - 1399 0 0
1400 - 1499 0 0
1500 και άνω 0 0